

ARCHIVNÍ VZDĚLÁVÁNÍ V ČESKOSLOVENSKU 1918–1938: SUDETONĚMECKÉ SOUVISLOSTI

TOMÁŠ VELIČKA

ARCHIVAL EDUCATION IN CZECHOSLOVAKIA, 1918–1938: SUDETEN GERMAN CONNECTIONS

This article is a contribution to a better understanding of the role of Sudeten German academic circles to archival education in the Czechoslovak First Republic (1918–1938). It is divided in three parts. The first is dedicated to efforts to establish separate courses in archival science at the German University in Prague, which were intended to function as a counterpart of the Czech Archival School. The second part presents steps taken by the Faculty of Philosophy of the German University whose aim was to introduce at least some subjects that could be used in the education of archivists. The last part then investigates efforts to transfer archival knowledge and skills into the Czech–German border areas using short-term courses in archival science.

Keywords: archival science – Archival School in Prague – archival courses – Germans in Czechoslovakia – Charles University – German University in Prague

DOI: 10.14712/23365730.2022.1

Ve sféře archivnictví, stejně jako v dalších oblastech, které dnes zahrnujeme pod obecnější termín paměťové instituce a kam řadíme také muzea, knihovny a galerie, docházelo postupně od druhé poloviny 19. století k profesionalizaci oboru. Každá profesionalizace je založena jednak na získání moci a společenské prestiže, jednak na prosazování odbornosti uvnitř oboru, přičemž je potřeba dodat, že oba cíle nemusí být vždy vzájemně kompatibilní.¹ Tato profesionalizace ale postupovala, jak tomu bývá téměř vždy, od shora směrem dolů; jinými slovy tedy od institucí elitních nacházejících se často v regionálních či nadregionálních centrech až do oblastí periferních.² Vedle toho je navýsost zřejmé, že chtěl-li jakýkoliv obor dosáhnout zlepšení své úrovně v obou dimenzích definované profesionalizace,

¹ Theo H. P. M. THOMASSEN, *Kennis of macht: de paradox van een professie. De Vereniging van Archivarissen en de kwaliteit van de beroepsuitoefening*, in: Paul Brood (ed.), *Respect voor de oude orde. Honderd jaar Vereniging van Archivarissen in Nederland*, Hilversum 1991, s. 193–215, zde s. 202.

² Dobrý přehled poskytuje po jednotlivých obdobích napříč různými institucemi včetně paměťových Jaroslava HOFFMANNOVÁ, *Institucionální zázemí humanitních a sociálních věd v českých zemích v letech 1848–1952*, Praha 2009; přímo pro zemské a státní centrum srov. Jan ŠKODA, *Městské kulturní instituce v Praze v meziválečném období*, *Documenta Pragensia* 14, 1997, s. 153–162, a také Reimer HANSEN – Wolfgang RIBBE (Hgg.), *Geschichtswissenschaft in Berlin im 19. und 20. Jahrhundert. Persönlichkeiten und Institutionen*, Berlin – New York 1992 (zde zvláště studie Gerd HEINRICH, *Brandenburgische Landesgeschichte und preussische*

bylo nutné začít od kvalitního vzdělávání odborných pracovníků. Pokud přesuneme svou pozornost do Československa meziválečného období, pak zde v plném rozsahu platí výše řečené. Všechny sféry paměťových institucí usilovaly o zřízení odborných vzdělávacích institutů, z nichž ovšem jen některé – archivnictví a knihovnictví³ – slavily úspěch.

Na první pohled by se mohlo zdát, že k tématu archivního vzdělávání v první Československé republice není možné již nic zásadního dodat. Vznik Státní archivní školy a její fungování bylo a je považováno českou archivní veřejností za jeden z největších úspěchů československého archivnictví mezi světovými válkami,⁴ a patří tudíž k dobře poznaným kapitolám našich archivních dějin. Okolnosti jejího vzniku a období její existence popsal v podrobné studii absolvent tohoto vzdělávacího institutu a pozdější archivář Josef Kollmann.⁵ Ve svém zpracování vyšel především z dobře dochovaného archivního fondu Státní archivní škola uloženého v Archivu Univerzity Karlovy. Jeho výpověď potom kombinoval s dochovanou písemnou materií ve fondu Ministerstva školství uloženém v Národním archivu. Zaměřil se ve svém pojednání největší měrou logicky na vnitřní vývoj instituce, když sledoval okolnosti jejího založení, organizační strukturu a zvláště potom jednotlivé ročníky archivní školy, v jejichž líčení se prozrazuje metodologická inspirace v monografickém zpracování Institutu für österreichische Geschichtsforschung z pera Alphonse Lhotského.⁶ Vedle toho nelze zapomínat na netištěnou diplomovou práci Jaroslavy Plimlové, která detailně rozebrala fond Státní archivní škola.⁷ Pozornost této instituci věnoval také Ivan Hlaváček na pozadí vývoje pomocných věd historických na našem území.⁸ A konečně zmiňme ještě nejnovější publikaci k tématu, která byla výstupem konference konané ke stoletému výročí založení Státní archivní školy.⁹ Jednotlivé studie se vztahem k Archivní škole volily v naprosté většině případů biografický přístup aplikovaný na absolventy této instituce a jejich příspěvek k dalšímu vývoji archivnictví, pomocných věd historických či historiografie. Samotné Archivní škole se věnovala pouze menší část studií.

Vraťme se ovšem k úvodem formulované tezi: není možné k dějinám československého archivního školství první republiky již skutečně nic zásadního doplnit? Pro účely této studie jsem zvolil téma, kterému česká archivní historiografie v souvislosti s archivním vzděláváním let 1918–1938 téměř nevěnovala pozornost. Tím jsou snahy česko-německé archivní veřejnosti o zajištění odborného vzdělávání pro tuto menšinu, které byly nejintenzivnější v první polovině 20. let. Sledujeme je ve dvou rovinách: první představovaly snahy o vytvoření německé archivní školy v Praze na Filozofické fakultě Německé univerzity

Staatsgeschichte. Universitäten, Hochschulen, Archive, Historische Gesellschaften und Vereine, s. 323–364, a Eckhart HENNING, *Die Historischen Hilfswissenschaften in Berlin*, s. 365–408).

³ Jaromír KUBÍČEK, *Dějiny veřejných lidových knihoven v českých zemích*, Brno 2019, s. 169nn.

⁴ Zdeněk ŠAMBERGER, *Československé archivnictví po roce 1918*, in: týž, *Studie k dějinám československého archivnictví*, Praha 2005, s. 9–101, zde s. 52.

⁵ Josef KOLLMANN, *Státní archivní škola v Praze (Příspěvek k dějinám archivního školství)*, in: *Sborník archivních prací (dále SAP)* 32, 1982, s. 225–307.

⁶ Alphonse LHOTSKÝ, *Geschichte des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 1854–1954*, Graz – Köln 1954.

⁷ Jaroslava PLIMLOVÁ, *Archivní škola a její místo a význam v českém archivnictví a historiografii v 1. polovině 20. století*, diplomová práce FF UK, Praha 1987.

⁸ Ivan HLAVÁČEK, *Přehledné dějiny pomocných věd historických v českých zemích (se zvláštním zřetelem ke stolici oboru na filozofické fakultě Univerzity Karlovy)*, in: *200 let pomocných věd historických*, Praha 1988, s. 13–134, zde s. 64–65.

⁹ Marie BLÁHOVÁ – Ivana EBELOVÁ (edd.), *Doména diletantství? Sté výročí Státní archivní školy* (Paginae Historiae 29/1), Praha 2021.

(dále jako NU), které jsou dokladem složitých vztahů na akademické půdě mezi Čechy a Němci; druhý rámeček byl potom určen snahou o lepší personální zajištění komunálních archivů a prezentaci alespoň základního penza potřebných znalostí pro adekvátní péči o tyto archivy. Následující stať se tedy rozpadá do tří částí. V první bude přiblížen pokus o vytvoření svébytného archivního institutu na půdě Německé univerzity, kde ovšem záhy – jak prezentuje druhá část studie – byly činěny kroky k zavedení alespoň některých předmětů využitelných pro přípravu archivářů. Všimneme si také možnosti studia v zahraničí a toho, jakou roli sehrávalo pro domácí zájemce o obor. V poslední části se potom zabývám snahou přenést archivní znalosti a dovednosti do česko-německého pohraničí prostřednictvím krátkodobých archivních kurzů. Všechny tyto jevy nelze ovšem studovat izolovaně, neboť vlastně ve všech sledovaných oblastech docházelo k interakci mezi českým a německým odborným prostředím.

Pokus o založení Německé archivní školy v Praze

Po vzniku Československa se proměnily podmínky fungování Německé univerzity v Praze. Ta byla zpočátku nepřátelsky nastavena vůči mladé republice a až na konci dubna 1919 složili její pedagogové slib věrnosti Československu.¹⁰ Nový establishment se jí však nepokusil zrušit, ani finančně znevýhodnit a ta tak fungovala bez omezení po celou dobu existence první republiky a byla podle všeho jedinou menšinovou vysokou školou ve střední Evropě.¹¹ Její postavení se v jistém smyslu dokonce zlepšilo, protože začala nově poutat pozornost uchazečů, kteří by dříve „pokukovali“ spíše po vídeňské univerzitě. I po roce 1918 tam bylo samozřejmě možné studovat, nicméně diplomy ze zahraničních univerzit bylo potřeba při vstupu do státních služeb nostrifikovat, případně doplnit domácími státními zkouškami.¹² To mělo vliv na frekvenci uchazečů na různých fakultách¹³ a týkalo se to také zájemců o práci v archivech.

Potřeba existence specializovaného archivního učiliště byla pocíťována nejen mezi českými, ale také německými archiváři v bezprostředně poválečném Československu. Nově vzniklá Státní archivní škola byla sice proklamována jako nadnárodní instituce otevřená uchazečům všech národností žijících v ČSR, ovšem vzhledem k tomu, že výuka probíhala výlučně v češtině, se okruh zájemců logicky omezoval pouze na Čechy a Slováky či na ty, kteří tento jazyk ovládali.¹⁴ A tak zatímco na české straně probíhal čilý myšlenkový kvas, který nakonec rezultoval ve vznik specializovaného institutu v poměrně minimalistickém, nicméně funkčním rozsahu,¹⁵ na druhé straně národnostní barikády směřovaly úvahy podobným směrem. Centrem tohoto uvažování se stala vcelku přirozeně Filozofická fakulta Německé univerzity v Praze. Dne 9. prosince 1919 se na její půdě sešli akademici Emil Werunsky, Samuel Steinherz, Ottokar Weber a Hans Hirsch a jednomyslně se shodli

¹⁰ Jiří PEŠEK – Alena MIŠKOVÁ – Petr SVOBODNÝ – Jan JANKO, *Německá univerzita*, in: Jan Havránek – Zdeněk Pouta (edd.), *Dějiny Univerzity Karlovy, IV, 1918–1990*, Praha 1998, s. 181–182.

¹¹ J. PEŠEK – A. MIŠKOVÁ – P. SVOBODNÝ – J. JANKO, *Německá univerzita*, s. 182.

¹² Tamtéž.

¹³ Tamtéž, s. 184.

¹⁴ Srov. Stefan LEHR, *Němečtí a čeští archiváři v první československé republice. Příspěvek k jejich vzájemným vztahům*, *Archivní časopis (dále AČ)* 64, 2014, s. 229–259, zde s. 248–249.

¹⁵ Z. ŠAMBERGER, *Československé archivnictví*, s. 52.

na tom, že by měla být uvedena v život univerzitní archivní komise, která bude mít za cíl vytvořit platformu pro vzdělávání německých archivářů v ČSR.¹⁶ Bylo to krátce poté, co Ministerstvo školství a národní osvěty oficiálně deklarovalo založení Státní archivní školy. Do Archivní komise byli zvoleni kromě výše zmíněných ještě filologové Primus Lessiak a Reinhold Trautmann. Německé odborné kruhy oficiálně přivítaly zřízení Archivní školy, nicméně neukrývaly také zklamání, neboť na fungování nově zřízené instituce se neměl podílet nikdo z německé vědecké obce, přestože její zájem na kvalitním vzdělávání archivářů údajně nebyl menší než u jejich českých kolegů. Ve svém svolání z ledna 1920 Komise zdůrazňovala, že je snahou také německé odborné veřejnosti, aby i čeští Němci byli náležitě zastoupeni v hlavních archivních institucích a poukazovala na to, že v centrálních pražských archivech měli být v té době zaměstnáni jen dva Němci¹⁷ a mezi řádky zde patrně narážela také na odstranění Karla Köppla z čela Místodržitelského archivu.¹⁸ K většímu zapojení sudetoněmeckých archivářů se nabízely i tehdy uvažované župní archivy (Kreisarchive), které by zvláště v německém pohraničí měly být dle mínění Komise personálně tvořeny přinejmenším zčásti německými archiváři.¹⁹

Archivní komise se proto rozhodla iniciovat zřízení tříletého archivního kurzu při Německé univerzitě počínaje akademickým rokem 1920/21 a žádala Ministerstvo školství a národní osvěty (dále jako MŠaNO) o povolení. Poté, co univerzitní grémia tento záměr schválí, plánovalo se přistoupit k vytvoření studijního plánu. Nicméně z dalšího mlčení pramenů je zjevné, že se nic nedělo. V červnu 1920 Archivní komise urgovala na ministerstvu odpověď a znovu se tak dělo na jaře následujícího roku. Podle všeho se zdá, že se tehdy ministerstvo vyjádřilo kladně, a proto mohla Komise přistoupit, byť se zpožděním, k přípravě podrobnějšího studijního plánu. K tomu došlo v březnu 1922.²⁰

Členy Komise byli v této době Primus Lessiak, Reinhold Trautmann, Emil Werunsky a nově také Erich Gierach a Franz Spina; k poradám byli přibráni zástupci Právnické fakulty Mariano San Nicolo a Otto Peterka, ze soukromých docentů potom Gustav Pirchan a Wilhelm Wostry.²¹ Ve svém prohlášení Komise zdůrazňuje, že se chce držet osnov vypracovaných pro Státní archivní školu a nedělat zásadní změny. Ty by mohly nastat až později podle toho, jak se výuka osvědčí po prvním kurzu, který by měl začít v akademickém roce 1922/23. Bude-li fakultou zřízena stolice „für Heimatforschung“, pak by archivní aspiranti mohli absolvovat i její přednášky. Základem studia měl být princip, že se všechny předměty budou konat jako otevřené univerzitní kurzy. Tak by tomu nebylo pouze v případě, kdyby se pro nějaký předmět nenašel vhodný univerzitní pedagog a bylo by nutné sehnat někoho zvenčí. Tuto eventualitu ale Archivní komise připouštěla jen ve zcela výjimečných případech. Komise byla připravena zanést do studijního plánu také základy češtiny a slovenštiny, které považovala za nutné v souvislosti s výukou paleografie a diplomatiky s ohledem na správné porozumění českým písemnostem. Právě těmto dvěma pomocným vědám historickým měl být v učebních osnovách věnován velký prostor. Komise vypracovala již velmi

¹⁶ Archiv Univerzity Karlovy (dále AUK), Filozofická fakulta Německé univerzity (dále FF NU), inv. č. 1017, karton 89.

¹⁷ Mínění byli zřejmě Gustav Pirchan v Archivu Ministerstva vnitra a Rudolf Koss v Archivu země České.

¹⁸ Josef KOLLMANN, *Archiv Ministerstva vnitra v letech 1918–1945*, SAP 45, 1995, s. 511–688, zde s. 513.

¹⁹ AUK, FF NU, inv. č. 1017, karton 89.

²⁰ AUK, FF NU, inv. č. 1017, karton 89.

²¹ Právě složení Komise je poměrně zajímavé, neboť se v ní v nemalé míře nacházeli také zástupci jiných oborů než pouze historie – šlo tu hlavně o slavistiku a germanistiku.

konkrétní studijní plán, který, jak naznačeno, byl záměrně silně inspirován soudobým studiem na Archivní škole a rozdíly tak byly minimální.²²

I. Studijní plán německého archivního kurzu z roku 1922²³

Předmět	ZS – hodiny	ZS – vyučující	LS – hodiny	LS – vyučující
1. ročník				
Lateinische Paläographie	4	Hirsch	4	Hirsch
Chronologie	–	–	1	Hirsch
Sphragistik, Heraldik, Genealogie	–	–	1	Hirsch
Grundbegriffe der Rechts-Hauptquellen des röm. und kanon. Rechts	2	San Nicoló	2	Hirsch
Mittelalterliches Latein	2	–	–	–
2. ročník				
Allgemeine Diplomatik	4	Hirsch	4	Hirsch
Böhmische Diplomatik	2	Hirsch, Pirchan	2	Hirsch, Pirchan
Paläographie der Neuzeit	3	Mayer	3	Pirchan
Alttschechisch und Slowakisch	2	Spina	–	–
Mitteldeutsch	–	–	2	Gierach
Quellen der tschechoslowakischen Geschichte	2	Wostry	2	Wostry
3. ročník				
Diplomatik der Neuzeit	3	Mayer	3	Pirchan
Geschichte der öffentlichen Verwaltung in den tschechoslowakischen Ländern	5	Peterka	5	Peterka
Rechtsgeschichte der böh. Länder (mit bes. Berücksichtigung der dt. Rechtsgeschichte)	2	Peterka	2	Peterka
Quellen der tschechoslowakischen Geschichte II	2	Wostry	2	Wostry
Archivwesen	1	Mayer	1	Mayer

Do každého ročníku bylo tedy zařazeno pět až šest předmětů, adekvátní prostor dostaly předměty geograficky spojené s novým československým státem. Jako vedoucí kurzu byl určen Hans Hirsch, sekretářem se měl stát Gustav Pirchan. Počítalo se s tím, že celý

²² Srov. J. KOLLMANN, *Státní archivní škola*, s. 252; *Z archivní školy*, Časopis Archivní školy 1, 1923, s. 173–175, zde s. 175.

²³ AUK, FF NU, inv. č. 1017, karton 89.

učitelský sbor se při důležitých příležitostech bude scházet a celý kurz bude probíhat v prostorách Filozofické fakulty NU. Celkem měl trvat tři roky a předpokládalo se, že v ročníku bude moci být nanejvýš šest frekventantů. Též zde se – podobně jako v Archivní škole – počítalo s udělováním stipendií pro vybrané studující. Plánovalo se také konání přijímacích zkoušek, při nichž by se zjišťovala znalost německého a maďarského jazyka. U německých zájemců se předpokládaly základní znalosti češtiny: nyní však Komise doporučovala ještě češtinu nezahrnovat do přijímacích zkoušek, ale počkat pět až šest let, kdy výuka češtiny zavedená na středních školách vydá své plody,²⁴ a poté učinit češtinu součástí přijímací zkoušky. Do té doby Komise navrhuje, aby se frekventanti archivního kurzu účastnili v prvním ročníku povinné českého jazykového kurzu²⁵ a na konci druhého ročníku z tohoto jazyka skládali na katedře slovanské filologie Filozofické fakulty NU zkoušku, jejíž úspěšný výsledek by byl podmínkou *sine qua non* připuštění ke státní závěrečné zkoušce. Ačkoliv to není výslovně zmíněno, přesto z textu vyplývá, že studium je určeno pro již stávající studenty NU, zvláště oborů historie, práva a filologie.²⁶

I tentokrát si MŠaNO dávalo s odpovědí na čas a obrátilo se až na jaře 1923 s žádostí o vyjádření na Státní archivní školu. Coby referent v celé věci byl ministerstvem ustanoven ředitel Archivu země České Jan Bedřich Novák, který připravil rozsáhlé zdůvodnění. To bylo projednáváno na zasedání vedení Archivní školy začátkem května 1923, kdy její členy svolal ředitel Gustav Friedrich žádaje o maximální diskretnost s tím, že je třeba celou věc projednat „s nejvyšší opatrností“.²⁷

Oficiální reakci Archivní škola dotovala na 7. května. Její závěry byly následující: Archivní škola jednoznačně nesouhlasila se zřízením archivního kurzu na NU. Sice dodává, že formálně by se asi kurzy nelišily od běžných univerzitních přednášek, a nepochybuje, že NU má dostatečně odborně erudované zázemí, aby zvládla výuku potřebných předmětů, nicméně jsou-li nařizeny přijímací zkoušky, tříleté studium a státní závěrečná zkouška, pak se již fakticky jedná o samostatné archivní studium. Dalším argumentem, který ve zprávě zaznívá, je námitka, že Archivní škola není zřízena při české univerzitě v Praze, a pokud by došlo k tomu, že by při Filozofické fakultě NU vznikl archivní kurz (tedy de facto Německá archivní škola), mohly by i jiné české vysoké školy žádat o zřízení samostatných univerzitních archivních kurzů. Z těchto slov tak jednoznačně plynula obava ze ztráty monopolu na archivní vzdělávání.

Dále se zde hovoří o tom, že i v monarchii existovala jediná instituce (IÖG), která vzdělávala archiváře z celého soustátí nehlédě na jejich mateřský jazyk, a že se tedy i němečtí archiváři z Československa v klidu mohou – dle mínění vedení Archivní školy – vzdělávat na české Archivní škole. Uvádí se také příklad École des Chartes, která stačí pro celou Francii. Archivní škola též pochybuje, že by NU zajistila potřebnou jazykovou kvalifikaci uchazečů (myslí se asi v češtině). Dále dává na zvážení, zda je ve státním zájmu svěřovat archivní úřad někomu, kdo smýšlí nepřátelsky vůči republice, jak je tomu u studentstva

²⁴ Mirek NĚMEC, *Ve státním zájmu. Národnostní problematika ve středním školství meziválečného Československa*, Červený Kostelec – Ústí nad Labem 2020, s. 92–96.

²⁵ Filozofická fakulta NU nabízela poměrně široký výběr kurzů češtiny pro začátečníky až pokročilé, například v akademickém roce 1922/23 to bylo šest paralelních cvičení (*Ordnung der Vorlesungen an der Deutschen Universität in Prag im Sommersemester 1923*, Prag 1923, s. 31–32).

²⁶ AUK, FF NU, inv. č. 1017, karton 89.

²⁷ AUK, Státní archivní škola, inv. č. 619, karton 21.

na německé univerzitě, a že je to snaha o získání nástroje, jak otevřít cestu Němcům do státních a zemských archivů. Závěrem se znovu zdůrazňuje, že Němci mají dveře otevřené ke studiu na Archivní škole.²⁸

Archivní škola tak ve svém zamítavém stanovisku použila množství argumentů, které ovšem v některých případech byly spíše konstatováním teoretické situace než praktického stavu. Využila zde rovněž skutečnost, že nebyla zřízena při univerzitě, ale měla de facto samostatné postavení, a to i vůči Archivu země České, v jehož prostorách výuka probíhala. Právě moment propojení výuky s archivní praxí zdůrazňoval ve svém konceptu Jan Bedřich Novák, který vyjadřoval obavy, že Německá univerzita by takové propojení nezajistila, resp. zemský archiv by nebyl schopen věnovat se se stejnou intenzitou také posluchačům německých archivních kurzů – mimochodem tento argument jako jediný nebyl převzat do finálního stanoviska Archivní školy. Vhod přicházely i analogie ze zahraničí, ať už se pracovalo se vzorem rakouským, či francouzským, taktně se ovšem pomlčelo o situaci v Itálii, nebo v Německu, kde bylo archivních institutů více. Za poněkud přehnanou lze také označit skepsi o dostatečné kvalitě ordinariátu slavistiky (či přímo bohemistiky) na NU, kde šlo o nejrychleji se rozvíjející obor na celé Filozofické fakultě, nadto kvalitně personálně obsazený.²⁹ Naopak za patrně důvodnější lze považovat obavu týkající se neloajálnosti Německé univerzity v Praze vůči republice. Každopádně snaha vyhrazovat pozice archivářů ve velkých státech, či zeměmi ovládaných archivech jen Čechoslovákům, plyne z těchto vět naprosto nezakrytě. Tento argument ale přehlíží jednu podstatnou skutečnost, neboť naprosto nechává stranou nestátní archivy a jejich zajištění v německém pohraničí, kde obsazování těchto postů náleželo do kompetence místních samospráv.³⁰

Po tomto stanovisku Archivní školy celá věc opět dočasně usnula. Když v lednu 1924 zasedala na Filozofické fakultě NU opět Archivní komise (ve složení Ottokar Weber, Samuel Steinherz, Hans Hirsch, Theodor Mayer, Wilhelm Wostry, Erich Gierach a Franz Spina), je zřejmé, že nedostala od ministerstva žádné vyjádření, ačkoliv stanovisko vedení Archivní školy již bylo mnoho měsíců na stole. Je tedy jasné, že – přinejmenším v oficiální rovině – bylo dodrženo přání Gustava Friedricha o maximální diskrétnosti jednání. Komise poukazovala na to, že tím pádem vznikají nejasnosti, jak mají němečtí uchazeči o místa v archivech získat potřebnou kvalifikaci zvláště v situaci, kdy v německém pohraničí vzniká mnoho městských archivů³¹ a je potřeba mít odborně kvalifikované síly.³²

Je zjevné, že v jarních měsících roku 1925 se po delší prodlevě daly věci do pohybu, když začaly prosakovat zprávy z ministerstva o tom, že vyřízení žádosti Filozofické fakulty NU by mělo být na dobré cestě.³³ Nezapomínejme rovněž, že v dubnu téhož roku se v Mostu sešel první sjezd německých archivářů z Čech a následně došlo k založení archivní sekce při Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen (dále jako VGDB). Jakkoliv ve statutech sekce není řeč o problematice archivního vzdělávání,³⁴ přesto je třeba obě ini-

²⁸ AUK, Státní archivní škola, inv. č. 619, karton 21.

²⁹ J. PEŠEK – A. MÍŠKOVÁ – P. SVOBODNÝ – J. JANKO, *Německá univerzita*, s. 191; Ota KONRÁD, *Dějepisectví, germanistika a slavistika na Německé univerzitě v Praze 1918–1945*, Praha 2011, s. 177–180.

³⁰ Viz Tomáš VELÍČKA, *Sudetoněmecké archivnictví v meziválečném Československu (první krok na dlouhé cestě k syntéze)*, SAP 61/2, 2021, s. 271–335.

³¹ Do této doby spadá systemizace míst městských archivářů v Mostu a v Chomutově.

³² AUK, FF NU, inv. č. 1017, karton 89.

³³ AUK, FF NU, inv. č. 1017, karton 89.

³⁴ Viz příloha T. VELÍČKA, *Sudetoněmecké archivnictví*, s. 334–335.

ciativy vidět v úzké souvislosti. Zvláště, když byly personálně propojené: v obou kruzích nacházíme částečně shodná jména: Theodor Mayer, Gustav Pirchan či Wilhelm Wostry.³⁵

Ve stejné době také vznikl nový návrh Archivní komise při Filozofické fakultě NU, který byl zaslán na MŠaNO.³⁶ Komise se rozhodla umožnit německým zájemcům o archivnictví alespoň částečné vzdělání v německém jazyce, a proto po domluvě s ředitelem Státní archivní školy Gustavem Friedrichem a Janem Bedřichem Novákem byl předložen následující návrh:³⁷ studenti NU se zájmem o archivnictví budou moci navštěvovat Archivní školu jako hospitanti. Nicméně kurzy, které se vyučují na NU a mají stejnou hodinovou dotaci, jim budou uznány a nemusí je absolvovat znovu na Archivní škole; avšak předměty, které se na NU nevyučují, musejí navštěvovat na Archivní škole. Jednalo se tak o jakési propojení výuky pro německé studenty: šlo celkem o 19 předmětů, z nichž na NU připadalo deset, u dalších dvou se studenti zřejmě mohli rozhodnout.

II. Návrh sdruženého studijního plánu FF NU a Archivní školy pro německé hospitanty³⁸

Předmět	Zimní semestr – hodiny	Letní semestr – hodiny	Přednášející
1. ročník			
Lateinische Paläographie	4	4	Hirsch (D. U.)
Chronologie	–	1	Hirsch (D. U.) Friedrich (A. S.)
Sphragistik, Heraldik, Genealogie	–	1	Friedrich (A. S.)
Alttschechisch	2	–	Smetánka (A. S.) ¹
Mittelalterliches Latein	2	–	Jirani
Mittelhochdeutsch	–	2	Gierach (D. U.)
Bibliographie	1	1	Wostry (D. U.) ²
2. ročník			
Allgemeine Diplomatik	4	4	Hirsch (D. U.)
Böhmische Diplomatik	2	2	Vojtíšek (A. S.)
Paläographie der Neuzeit	3	3	Mayer-Pirchan (D. U.)
Grundbegriffe des römischen und kanonischen Rechts	2	2	San Nicolo, Hirsch (D. U.)
Quellen der tschechoslowakischen Geschichte	2	2	Wostry (D. U.)

³⁵ Mittheilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen (dále MVGDB) 62, 1924, s. 317–319.

³⁶ AUK, FF NU, inv. č. 1017, karton 89.

³⁷ O tomto návrhu krátce psal J. KOLLMANN, *Státní archivní škola*, s. 282–283.

³⁸ AUK, FF NU, inv. č. 1017, karton 89.

Předmět	Zimní semestr – hodiny	Letní semestr – hodiny	Přednášející
3. ročník			
Diplomatik der Neuzeit	3	3	Novák (A. S.)
Geschichte der öffentlichen Verwaltung – patrimoniale	2	–	Jenšovský (A. S.)
Geschichte der öffentlichen Verwaltung – städtische	2	–	Vojtíšek (A. S.)
Geschichte der öffentlichen Verwaltung – landesfürst.	2	–	Mayer (D. U.)
Böhmische Rechtsgeschichte mit besonderer Berücksichtigung des dt. Rechts	2	2	Peterka (D. U.)
Quellen der tschechoslowakischen Geschichte	2	2	Wostry (D. U.)
Archivwesen	1	1	Borovička (A. S.) Pirchan (D. U.)

A. S. = Archivschule, D. U. = Deutsche Universität

¹ Doch sollen die deutschen Kandidaten womöglich das Proseminar bei Prof. Spina (D. U.) gehört haben.

² Falls dieser Gegenstand beibehalten wird.

Archivní komise připouštěla, že v budoucnu může dojít ke změnám podle aktuální personální situace obou na učebním plánu podílejících se institucí. Pro německé hospitanty měla také platit podmínka znalosti češtiny při přijetí do prvního ročníku: s cílem složit zkoušku z českého jazyka by byli odkázáni na profesora pro český jazyk na NU. Pokud jde o skládání zkoušek a podmínky pro postup do vyšších ročníků, platila by pro ně stejná pravidla jako pro české studenty. Zkoušky měli skládat u těch vyučujících, kteří předmět přednášejí (nic se nehovoří o jazyku atestace). Plán byl takový, že němečtí profesori a docenti budou přijati jako „außerordentliche Mitglieder der Archivschule“ do zkouškových komisí a budou opět zkoušet jen studenty, kteří k nim náležejí (tedy ty, kteří u nich navštěvovali kurzy).³⁹

MŠaNO se opět obrátilo s žádostí o stanovisko na Archivní školu. Její názor byl znovu jednoznačně negativní: v podstatě se opakují důvody, které zazněly již roku 1922. Archivní škola uznává, že NU má odborné pracovníky schopné zajistit výuku, nemá ale podle Gustava Friedricha možnost splnit praktické požadavky spočívající ve znalosti státního jazyka, znalosti českých správních dějin a schopnosti číst staré české texty. A především: NU nemá podle ředitele Archivní školy kladný poměr k československému státnímu zřízení. Dále upozorňuje na rozpor mezi stanoviskem Hanse Hirsche a Filozofické fakulty NU v tom, že zatímco Hirsch zdůrazňuje, že nejde o získání přístupu německých archivářů do státních a zemských archivů, ve stanovisku fakultním je řeč o předepsaných státních zkouškách, které ovšem vyžadují – jak Friedrich podotýkal – pouze archivy státní a zemské, u archivů

³⁹ AUK, FF NU, inv. č. 1017, karton 89.

městských podle něj žádné obecné předpisy v tomto ohledu neplatí. Upozorňoval také na to, že nyní v době úsporných opatření nelze zakládat druhou archivní školu.⁴⁰

Ministerstvo si rovněž ověřovalo údajnou dohodu, k níž mělo dojít mezi představiteli Filozofické fakulty NU a Archivní školy, na niž se německá strana odvolávala. Jan Bedřich Novák ministerstvu sdělil, že šlo pouze o předběžné rozhovory bez jakýchkoliv závazků.⁴¹

Ve vyjádření Archivní školy padaly na váhu, jak vidno, odborné připomínky odkazující na ne zcela zaručenou erudici týkající se práce s česky psanými prameny. Gustav Friedrich zdůrazňoval také neoptimální vztah NU ke státnímu zřízení. Využil také některých nesouladů v přednesení fakulty a Hanse Hirsche, který měl za německou stranu kurz zajišťovat. Nestátní archivy sice měly individuální nároky na uchazeče, nicméně i zde byla požadována odbornost, u některých byla státní archivní zkouška dokonce vyžadována.⁴² I nyní tedy byl německý návrh pro spolupráci s Archivní školou oslyšen. Spadal navíc do období problémů s financováním Archivní školy, která se v té době potýkala též s menším počtem zájemců. Již bylo naznačeno, že některé argumenty, stejně jako v roce 1922, byly účelové. Ostatně Archivní škola zájmu Německé univerzity o participaci⁴³ na archivním vzdělávání dokázala využít i ve svůj prospěch: když se MŠaNO zdráhalo otevřít IV. kurz, ředitelství Archivní školy argumentovalo mimo jiné i tím, že vzdělávání archivářů není tak zbytečné, když i NU projevuje zájem o zřízení vlastní archivní školy.⁴⁴ Také argument o možné nadprodukcí archivářů, který sice není explicitně zmíněn, nicméně je patrný z obou vyjádření k návrhům NU, představitel Archivní školy v jiné situaci použil v opačném gardu: když hrozilo v roce 1927 neotevření dalšího kurzu, uklidňovali ministerské úředníky před jejich obavou, že nadprodukce archivářů rozhodně nehrozí.⁴⁵

Josef Kollmann tento pokus německé strany hodnotil jako vstřícné gesto, které mělo ve velké míře naplňovat představy české strany i z hlediska volby přednášejících pro německé hospitanty Archivní školy, neboť Filozofická fakulta NU neobsadila svými lidmi všechny kurzy, pro něž by měla personální zajištění, ale ponechala značný prostor české straně.⁴⁶ Také provedla některé ústupky oproti svému předchozímu návrhu: především se realisticky vzdala myšlenky na vytvoření samostatného archivního studia a rozhodla se jít cestou – ve výsledku neuskutečněné – spolupráce s českou Archivní školou.

První němečtí studenti se na Archivní škole začali objevovat až od roku 1934. Většina z nich zde ale zpočátku působila jako hospitanti a žádné zkoušky neskládali. Několik českých Němců studium posléze započalo coby řádní studenti, ale jediným německým absolventem se nakonec stal Rudolf Schreiber. Nejvíce německých zájemců Archivní škola zaznamenala v roce 1937, kdy se o přijetí ucházelo hned pět studentů historického semináře NU – uspěl ale pouze jediný.⁴⁷

⁴⁰ AUK, Státní archivní škola, inv. č. 619, karton 21.

⁴¹ Národní archiv (dále NA), Ministerstvo školství (dále MŠ), inv. č. 1750, karton 3242.

⁴² Až do roku 1931 nicméně platilo, že státní archivní zkoušku vyžadoval při přijetí jen Archiv Ministerstva vnitra a Archiv země České (J. KOLLMANN, *Státní archivní škola*, s. 302).

⁴³ Nikoliv, jak Gustav Friedrich tvrdil, o zřízení další archivní školy.

⁴⁴ J. KOLLMANN, *Státní archivní škola*, s. 256. Jak ale bylo výše naznačeno, ve skutečnosti nemělo jít o samostatnou archivní školu.

⁴⁵ J. KOLLMANN, *Státní archivní škola*, s. 259.

⁴⁶ J. KOLLMANN, *Státní archivní škola*, s. 282–283.

⁴⁷ S. LEHR, *Němečtí a čeští archiváři*, s. 249.

Po roce 1918 již ani pro české Němce příliš nepadalo na váhu studium na Institutu für österreichische Geschichtsforschung, který byl do té doby líhni archivářů pocházejících z českých zemí (ať už se hlásili k české, nebo k německé národnosti). Zatímco například pro některé slovinské, chorvatské či maďarské zájemce o obor představoval Institut nadále poměrně lákavou studijní alternativu,⁴⁸ z Československa se tu po roce 1918 setkáváme jen s poměrně malým množstvím frekventantů, kteří potom našli uplatnění na území ČSR. Nicméně zcela marginální pro české Němce ani v této době Institut nebyl. Musíme zde však rozlišit dvě hlavní skupiny studujících. Jako první uvedme – ve vší stručnosti – rodáky z českých zemí, kteří však vesměs již svá středoškolská studia spojili s vídeňským prostředím a v další kariéře po absolvování Institutu pokračovali též v Rakousku: Georg Sobička narozený v roce 1873 v Praze působící v 33. kurzu IÖG (1921–1923);⁴⁹ Josef Sokoll narozený roku 1888 v Trutnově navštěvující 38. kurz IÖG v letech 1931–1934;⁵⁰ Friedrich Hausmann pocházející z rakousko-moravského pomezí (Jevišovka, okr. Břeclav) – absolvent 41. kurzu v letech 1937–1939⁵¹ a konečně Kurt Soukup ze Znojma ve 42. kurzu v letech 1939–1941.⁵² Na pomezí mezi touto a následující skupinou stojí Irgmard Jung (narozena 1912), která pocházela z Jihlavy, střední školu absolvovala v Opavě a univerzitní studia potom na pražské NU. Irgmard Jung nicméně 38. kurz v letech 1931–1933 nedokončila, avšak byla teprve druhou ženou, která na Institutu studovala.⁵³ Vdala se za svého spolužáka Waltera Wacheho a poté již v oboru nepracovala.⁵⁴

Druhou skupinu potom představují ti, kteří svou profesní dráhu ve větší či menší míře spojili s českými zeměmi. Prvním takovým byl Kurt Oberdorffer – Institut absolvoval v roce 1924.⁵⁵ Rodák ze Šluknova, avšak s rodinnými kořeny v Praze, se uchytil jako správce mosteckého archivu a muzea, kam nastoupil hned po ukončení studií v roce 1924. Jeho vídeňské studium se evidentně pozitivně odrazilo v jeho dalším kariérním růstu. Oberdorffer se stal významnou osobností na poli sudetoněmeckého regionálního archivnictví a ve 30. letech byl jakousi neformální autoritou tohoto oboru v německém pohraničí. Byl ze všech svých soukmenovců nejvýraznější osobností s nejšířšími zahraničními horizonty. Jako jediný archivář z ČSR se pravidelně účastnil německých archivních sjezdů a zjevně tak rozvíjel kontakty navázané již za svých studií na IÖG.⁵⁶ Německá strana si jej také vybrala jako československého koordinátora Nord- und Ostdeutsche Forschungsgemeinschaft, vědecko-politické organizace mající za cíl podporovat různými prostředky zájmy Němců žijících za hranicemi Třetí říše.⁵⁷ Na okraj ještě dodejme, že spolu s Oberdorfferem

⁴⁸ Manfred Stoy, *Das Österreichische Institut für Geschichtsforschung 1929–1945*, Wien – München 2007 (Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung, Ergänzungsband 50), s. 316–388.

⁴⁹ A. LHOTSKY, *Geschichte des Instituts*, s. 369, pozn. 117; Sobička patrně v této době působil v rakouské armádě, tak jako ve starší době, srov. *Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer: Personal-Angelegenheiten*, Band 57, Wien 1908, s. 148.

⁵⁰ M. Stoy, *Das Österreichische Institut*, s. 335.

⁵¹ M. Stoy, *Das Österreichische Institut*, s. 359.

⁵² M. Stoy, *Das Österreichische Institut*, s. 386.

⁵³ Michael Hochedlinger, *Österreichische Archivgeschichte. Vom Spätmittelalter bis zum Ende des Papierzeitalter*, Wien – München 2013, s. 353–354.

⁵⁴ M. Stoy, *Das Österreichische Institut*, s. 386.

⁵⁵ A. LHOTSKY, *Geschichte des Instituts*, s. 368; srov. Eduard Mikušek, *Kurt Oberdorffer (1900–1980)*, in: Michal Soukup (ed.), *130 let muzea v Mostě*, Most 2018, s. 80–85.

⁵⁶ T. Velička, *Sudetoněmecké archivnictví*, s. 326–327.

⁵⁷ O. Konrád, *Dějepisectví, germanistika a slavistika*, s. 82.

byl ve 33. kurzu IÖG také Heinz Zatschek, který sice z českých zemí nepocházel, nicméně profesně zde od závěru 20. let zakotvil.⁵⁸

Spolužákem Kurta Oberdorffera i Heinze Zatschka byl Emil Schieche.⁵⁹ Ten se sice narodil ve Vídni (* 1901), ale dětství a mládí prožil v Praze, kde po gymnáziu vystudoval na pražské NU historii a dějiny umění. Poté následovalo absolutorium IÖG, po němž pět let působil jako pomocná vědecká síla a vědecký pracovník v Archivu země České. Získal také stipendia na pobyty v Paříži a v Římě, přesto se mu ale v českém zemském archivu nepodařilo získat trvalé zaměstnání.⁶⁰ V roce 1930 mu díky známosti s Paulem Fridolinem Kehrem, bývalým generálním ředitelem pruských archivů, svítla naděje na vstup do pruské archivní služby. V letech 1930–1932 absolvoval v Berlíně-Dahlemu první kurz⁶¹ tehdy nově založené a jedné z nejprogresivněji koncipovaných archivních škol v Evropě – Institutu für Archivwissenschaft und geschichtswissenschaftliche Fortbildung (IfA).⁶² Schieche byl tak jedním z několika, kteří absolvovali jak IÖG, tak IfA, a jedinou osobou z Československa, která zde studovala. Nicméně složení pruské archivní zkoušky v roce 1932 připadlo na dobu, kdy se pod vlivem hospodářské krize omezovaly rozpočty státní správy včetně archivnictví. A tak i přes původní příslib nakonec v pruské archivní službě nezakotvil.⁶³ Působil pak jako lektor češtiny na vratislavské univerzitě i jako příležitostný novinář. Povolán byl do archivní služby na jaře 1939 na pozici vedoucího archivu Ministerstva zahraničních věcí v Praze, kde ale působil jen krátce do svého odvolání v roce 1941.⁶⁴ V oboru ale zůstal i po odchodu z Československa – ve své nové vlasti, ve Švédsku.⁶⁵

V souvislosti s berlínským Institutem für Archivwissenschaft jsme se dostali k výrazné instituci na poli archivního vzdělávání v soudobé Evropě. Její absolventi také po roce 1938/39 ovlivňovali, byť krátkodobě, osudy archivnictví v té části Evropy, kterou obsadila Třetí říše. Členem druhého kurzu IfA byl Horst-Oskar Swientek,⁶⁶ jedna z nejdůležitějších postav protektorátního archivnictví.

Posledním absolventem vídeňského Institutu (34. kurz) z Čech byl Emil Franzel,⁶⁷ který měl údajně poměrně úzký vztah k Hansi Hirschovi. Ani ten mu však nepomohl k vědecké

⁵⁸ A. LHOTSKY, *Geschichte des Instituts*, s. 368.

⁵⁹ A. LHOTSKY, *Geschichte des Instituts*, s. 369, pozn. 109.

⁶⁰ Josef HEMMERLE, *Nachruf auf Emil Schieche*, *Bohemia* 26/2, 1985, s. 396–399, zde s. 397.

⁶¹ Wolfgang LEESCH, *Das Institut für Archivwissenschaft und geschichtliche Fortbildung (IfA) in Berlin-Dahlem (1930–1945)*, in: Gerd Heinrich – Werner Vogel (Hgg.), *Brandenburgische Jahrhunderte. Festgabe für Johann Schultze zum 90. Geburtstag (Veröffentlichungen des Vereins für Geschichte der Mark Brandenburg, Band 35)*, Berlin 1971, s. 219–254, zde s. 243.

⁶² Pauline PUPPEL, *Die „Heranziehung und Ausbildung des archivalischen Nachwuchses“. Die Ausbildung am Institut für Archivwissenschaft und geschichtswissenschaftliche Fortbildung in Berlin-Dahlem (1930–1945)*, in: Sven Kriese (Hg.), *Archivarbeit im und für den Nationalsozialismus. Die preußischen Staatsarchive vor und nach dem Machtwechsel von 1933*, Berlin 2015, s. 335–370.

⁶³ J. HEMMERLE, *Nachruf*, s. 397.

⁶⁴ J. HEMMERLE, *Nachruf*, s. 397.

⁶⁵ Těto podstatné části jeho života, kdy se nepřestával zajímat o problematiku českých dějin, se věnuje Blanka KARLSSON, *Historik Emil Schieche ve Švédsku*, in: Archiváři ve XX. století. Sborník příspěvků z konference uspořádané ve dnech 18.–19. září 2001 v Jindřichově Hradci, Jindřichův Hradec 2002, s. 25–36, jež ale v části, která stručně pojednává o jeho profesním působení před rokem 1945, není vždy spolehlivá (tamtéž, s. 26). Zde uvádím na pravou míru dva takové případy: Schieche se nepodílel na vedení IfA, nýbrž zde studoval (ředitelem tu byl tehdy Albert Brackmann); naopak ve Vratislavi nestudoval, ale učil zde jako lektor.

⁶⁶ W. LEESCH, *Das Institut für Archivwissenschaft*, s. 243.

⁶⁷ A. LHOTSKY, *Geschichte des Instituts*, s. 371, pozn. 117.

kariéře.⁶⁸ Rodák z Duchcova (* 1901) nicméně usiloval o seberealizaci spíše v politické oblasti a své další osudy spojil s politicky angažovaným novinářstvím. Vlastním studiem také věnoval ve svých vzpomínkách, sepisovaných ovšem s velkým časovým odstupem, poměrně malou pozornost. Po několika kariéřních turbulencích v letech 1939–1940 nakonec skončil jako politicky ne zcela spolehlivý v knihovně Národního muzea, kde měl alespoň posílit německý element. Ani touto životní epizodou se ve svých pamětech příliš podrobně nezabýval,⁶⁹ ale profesí knihovníka se živil i po odsunu.

Jak je vidět, tak všichni česko-němečtí absolventi IÖG zde působili hned v první polovině 20. let, kdy, jak vidno, ještě dobíhal starý, desetiletými prověřený model přípravy archivářů také z českých zemí. Všichni také byli stejně staří⁷⁰ a náleželi tzv. generaci válečné mládeže (*Kriegsjugendgeneration*),⁷¹ která sice konflikt neprožila na frontě, ale dopady a výsledky války pocítila v nepřímé rovině i v dospělosti. Nejsilnější byli čeští Němci zastoupeni v 33. kurzu (1921–1923).⁷² Žádný ze tří frekventantů, kteří se potom nějakou dobu pokoušeli uplatnit v Československu, nebyli ovšem tímto absolutoriem nijak zvlášť zvýhodněni. Archivního postu dosáhl pouze Kurt Oberdorffer; Emil Franzel se o něj ani nepokoušel, když jeho ambice směřovaly jinam, a Emil Schieche byl ve výsledku neúspěšný. Není proto divu, že po roce 1925 žádný z těch, kteří z českých zemí pocházeli a vídeňský Institut navštěvovali, se nepokoušel nastoupit archivní kariéru v ČSR.

Předměty pro archivní přípravu na Filozofické fakultě Německé univerzity

Jak již bylo výše naznačeno, nositelem snah o lepší zajištění přípravy pro budoucí sude-toněmecké archiváře byla Filozofická fakulta NU. Tyto pokusy, i přes značné ústupky německé strany vůči Archivní škole, nakonec nevedly ke kýženému cíli. Jak ale vypadala výuka předmětů, které měly význam pro přípravu budoucích archivářů přímo na ordinariátech historie a pomocných věd historických Filozofické fakulty,⁷³ případně právních dějin na Právnické fakultě NU?

Na Filozofické fakultě NU byl ordinariát pomocných věd historických spojen s dějinami středověku a především byl po odchodu Emila Werunského⁷⁴ v akademickém roce 1920/21 rozdělen mezi Theodora Mayera a Hanse Hirsche (ten se na toto místo dostal po Haroldu Steinackerovi).⁷⁵ Nicméně s profesurou uvolněnou po Emilu Werunském to bylo

⁶⁸ Thomas KELLER, *Emil Franzel (1901–1976). Biografie eines sudetendeutschen Intellektuellen*, Hamburg 2012, s. 29.

⁶⁹ T. KELLER, *Emil Franzel*, s. 64–67.

⁷⁰ Kurt Oberdorffer (1900), Emil Schieche (1901), Emil Franzel (1901).

⁷¹ Tobias WINTER, *Die deutsche Archivwissenschaft und das ‚Dritte Reich‘. Disziplingeschichtliche Betrachtungen von den 1920ern bis in die 1950er Jahre* (Veröffentlichungen aus den Archiven Preussischer Kulturbesitz, Forschungen, Band 17), Berlin 2018, s. 128–129.

⁷² Byli to Kurt Oberdorffer, Emil Schieche a Georg Sobička.

⁷³ Základní přehled personálního obsazení podává I. HLAVÁČEK, *Přehledné dějiny*, s. 73–75.

⁷⁴ K jeho působení srov. Heinz ZATSCHEK, *Das Wiener Institut für Geschichtsforschung und die Entwicklung der historischen Hilfswissenschaften in den Sudetenländern*, Prag 1944, s. 23nn.

⁷⁵ I. HLAVÁČEK, *Přehledné dějiny*, s. 74; Pavel KOLÁŘ, *Die Geschichtswissenschaft an der deutschen Universität Prag 1882–1945. Entwicklung der Lehrkanzeln und Institutionalisierung unter zwei Regimen*, in: Hans Lemberg (Hg.), *Universitäten in nationaler Konkurrenz. Zur Geschichte der Prager Universitäten im 19. und 20. Jahrhundert* (Veröffentlichungen des Collegium Carolinum Bd. 86), München 2003, s. 85–114, zde s. 108–109; Andreas ZAJIC, *Hans Hirsch (1878–1940). Historiker und Wissenschaftsorganisator zwischen*

složitější. Původně se uvažovalo o povolání soukromého docenta innsbrucké univerzity Otto Stolze, který však nechtěl opustit svou tyrolskou domovinu a přesunout se do Prahy. Stejně tak mimo zůstal uvažovaný kandidát Kurt Kuser původně působící na univerzitě v Černovicích (Czernowitz), po roce 1918 potom na technické vysoké škole ve Štýrském Hradci, který byl odborníkem na hospodářské dějiny, nicméně nezabýval se pomocnými vědami historickými.⁷⁶ Primo loco byli navrhováni Hermann Aubin (*1885, z Liberce), který studoval v Mnichově a v Bonnu, jeden semestr strávil také ve Vídni a následně působil v Düsseldorfu v archivní službě. Vedle něj byl potom – jako nakonec úspěšný kandidát – navrhován Theodor Mayer (*1883, pocházel z Horních Rakous), studoval ve Florencii a ve Vídni, kde absolvoval také IÖG. Secundo loco se uvažovalo o Lotharu Grossovi a Otto Stowasserovi – mimochodem oba zmínění potom byli ve hře znovu o několik let později, když se řešilo uvolnění profesorského místa po Hansi Hirschovi.

Nicméně situace se zkomplikovala, když vedle původního návrhu profesorského sboru podal separátní votum odcházející Emil Werunsky, který navrhoval obsazení stolice Rudolfem Kossem, působícím v Archivu země České.⁷⁷ Jeho kandidaturu podporovaly rovněž české archivní špičky, které vítaly na tomto místě Němce loajálního Československé republiky. Profesorský sbor však měl vůči němu námitky hlavně s ohledem na jeho údajnou národnostní indiferentnost,⁷⁸ ale MŠaNO uvažovalo o tom, že by Werunského stolicí přeměnilo na stolicí českých/československých dějin, pro kterou by měl Koss výborné předpoklady.⁷⁹ Sama univerzita však předložila vlastní návrh na obsazení takové profesury.⁸⁰ V Kossův prospěch dokonce intervenovala i Kancelář prezidenta republiky, ale taktéž bezvýsledně a politický vliv se zde tak nakonec neuplatnil. Stolicí československých dějin ve výsledku obsadil Wilhelm Wostry⁸¹ a na původní pozici ordináře středověkých dějin a pomocných věd historických byl jmenován Theodor Mayer.⁸²

Jaké kurzy tedy Německá univerzita poskytovala těm, kteří se během svých studií začínali poohlížet po archivní kariéře? Na Právnické fakultě NU byla nabídka omezena v podstatě

Urkunden- und Volkstumsforschung, in: Karel Hruza (Hg.), *Österreichische Historiker 1900–1945. Lebensläufe und Karrieren in Österreich, Deutschland und der Tschechoslowakei in wissenschaftlichen Porträts*, Wien – Köln – Weimar 2008, s. 307–417, zde s. 318.

⁷⁶ AUK, FF NU, karton 67.

⁷⁷ O. KONRÁD, *Dějepisectví, germanistika a slavistika*, s. 92–93.

⁷⁸ O. KONRÁD, *Dějepisectví, germanistika a slavistika*, s. 93.

⁷⁹ O. KONRÁD, *Dějepisectví, germanistika a slavistika*, s. 94.

⁸⁰ Fakulta uvažovala, že kandidátů, kteří by se na toto místo hodili, není mnoho: 1. Bertold Bretholz, jenž kvůli věku již ale nepřicházel v úvahu; 2. Karl Beer, soukromý docent rakouských dějin na Filozofické fakultě NU – ten ale v tuto chvíli ještě nebyl habilitován a v úvahu by přicházel jen v případě nedostatku lepších kandidátů; 3. Rudolf Koss, od roku 1912 soukromý docent na Filozofické fakultě NU – návrh povolání jej na profesuru správních a hospodářských dějin byl ale odmítnut (viz výše): uvádí se, že byl v roce 1912 propuštěn z univerzitního archivu pro porušení pracovního řádu, až do pátého semestru uváděl mateřský jazyk češtinu (až pak němčinu), jeho vědecká produkce není dostatečná a jeho habilitace byla přijata kriticky, zabývá se jen středověkými dějinami Čech a fakulta potřebuje obsadit spíše novověk; 4. Wilhelm Wostry – zdál se fakultě jako nejlepší kandidát, od roku 1913 zde působil jako soukromý docent, znal dokonale češtinu a zabýval se českými raně novověkými dějinami; AUK, FF NU, karton 67.

⁸¹ Srov. P. KOLÁŘ, *Geschichtswissenschaft*, s. 99; Nina LOHMANN, „Heimat und Volk“. *Der Historiker Wilhelm Wostry zwischen deutschböhmischer und sudetendeutscher Geschichtsschreibung*, in: Stefan Albrecht – Jiří Malír – Ralph Melville (Hgg.), *Die „sudetendeutsche Geschichtsschreibung“ 1918–1960. Zur Vorgeschichte und Gründung der Historischen Kommission der Sudetenländer (Veröffentlichungen des Collegium Carolinum, Bd. 114)*, München 2008, s. 127–149, zde s. 130.

⁸² O. KONRÁD, *Dějepisectví, germanistika a slavistika*, s. 96–97.

po celá 20. a 30. léta na pravidelně vypisované kurzy právních historiků Wilhelma Weizsäckera a Otto Peterky.⁸³ Weizsäcker nabízel četbu právních pramenů k domácím dějinám, často zaměřenou na prameny k dějinám měst. Otto Peterka přednášel kurz právních dějin měst.⁸⁴

Širší nabídka byla k dispozici pochopitelně na Filozofické fakultě NU, kde bylo možné využít kurzy obou ordinářů pomocných věd historických, ale nejen jich. Hans Hirsch⁸⁵ vypisoval střídavě Latinskou paleografii I, II⁸⁶ a Diplomatiku zaměřenou jak na papežské,⁸⁷ tak na soukromé listiny (Privaturkunden).⁸⁸ Občas tyto kurzy prokládal semináři Úvod do diplomatiky⁸⁹ a kurzem historické chronologie.⁹⁰ Podstatně méně vyučoval pomocné vědy historické druhý ordinář tohoto oboru (a zároveň středověkých dějin) Theodor Mayer – nepravidelně vypisoval kurz *Handschriften- und archivalische Aktenkunde*, který tedy byl patrně novověkou diplomatikou.⁹¹ Důležité ale byly také předměty Rudolfa Kosse, který sice na ordinariát pomocných věd historických, jak jsme slyšeli, nedosáhl, na univerzitě ale jako soukromý docent působil dál.⁹² Nabízel ve vybraných semestrech kurz českých správních a právních dějin ve středověku,⁹³ který se někdy překrýval s velmi podobnými přednáškami Wilhelma Wostreho,⁹⁴ avšak většinou se odbyvaly střídavě. Rudolf Koss ale také poprvé v dějinách Filozofické fakulty NU vypsál přednášky z archivnictví: nejdříve v letním semestru 1925 pod názvem *Archivkunde (mit besonderer Berücksichtigung der Archive der tschechoslowakischen Republik)* s dvouhodinovou dotací týdně.⁹⁵ Návazný kurz *Archivkunde II* připravil hned pro následující semestr.⁹⁶ V akademickém roce 1927/28 potom vypsál předmět *Quellenkunde zur böhmischen Geschichte*, který se v zimním semestru dokonce konal na půdě Archivní školy⁹⁷ a ve stejných prostorách též předmět vedl i v následujícím semestru.⁹⁸ Aby byl výčet kompletní, je třeba zmínit ještě výuku lektorů, kam náležely kurzy Antonína Mouchy, předního česko-německého knihovědce, který posluchačům Filozofické fakulty NU nabízel počínaje akademickým rokem 1923/24 různé

⁸³ *Ordnung der Vorlesungen an der Deutschen Universität in Prag im Sommersemester 1923* (dále jen *Ordnung der Vorlesungen WS/SS*), Prag 1923, s. 6; *Ordnung der Vorlesungen WS 1923/24*, s. 6; *Ordnung der Vorlesungen SS 1924*, s. 6.

⁸⁴ *Ordnung der Vorlesungen WS 1925/26*, s. 6, atd. i v dalších letech.

⁸⁵ K Hirschově pedagogické činnosti na Filozofické fakultě stručně H. ZATSCHEK, *Das Wiener Institut*, s. 45.

⁸⁶ *Ordnung der Vorlesungen SS 1924*, s. 23.

⁸⁷ *Ordnung der Vorlesungen WS 1923/24*, s. 24.

⁸⁸ *Ordnung der Vorlesungen SS 1924*, s. 24.

⁸⁹ *Ordnung der Vorlesungen WS 1925/26*, s. 22.

⁹⁰ *Ordnung der Vorlesungen SS 1924*, s. 24.

⁹¹ *Ordnung der Vorlesungen WS 1923/24*, s. 24; *Ordnung der Vorlesungen WS 1925/26*, s. 22; *Ordnung der Vorlesungen WS 1927/28*, s. 25.

⁹² Takřka vůbec se Kossovy pedagogické činnosti nedotýká Dalibor JANIŠ, *Rudolf Koss*, in: Pavel Soukup – František Šmahel (edd.), *Německá mediévistika v českých zemích do roku 1945* (Práce z dějin vědy 18), Praha 2004, s. 289–304, letmá zmínka na s. 303, neboť se soustředil na jeho odbornou činnost a účast na česko-rakouské archivní rozluce. Ani v podrobnějším zpracování jeho profesního života mnoho informací k univerzitní výuce nenacházíme, viz Alena PAZDEROVÁ, *Rudolf Koss*, Sborník prací členů Svazu socialistické mládeže Státního ústředního archivu v Praze (Medailony významných archivářů, předchůdců pracovníků Státního ústředního archivu v Praze), Praha 1985, s. 54–95, zvláště s. 81.

⁹³ *Ordnung der Vorlesungen SS 1924*, s. 24; *Ordnung der Vorlesungen SS 1926*, s. 23.

⁹⁴ *Ordnung der Vorlesungen SS 1925*, s. 23.

⁹⁵ *Ordnung der Vorlesungen SS 1925*, s. 23.

⁹⁶ *Ordnung der Vorlesungen WS 1925/26*, s. 23.

⁹⁷ *Ordnung der Vorlesungen WS 1927/28*, s. 26.

⁹⁸ *Ordnung der Vorlesungen SS 1928*, s. 26.

přednášky z knihovnické oblasti – z těch pro námi sledované cíle relevantnějších to byly: *Bibliographie als Hilfsmittel wissenschaftlichen Studiums*,⁹⁹ *Erfindung und Ausbreitung der Buchdruckerkunst*,¹⁰⁰ *Bibliotheksverwaltung*¹⁰¹ a *Geschichte des Bibliothekswesens*.¹⁰²

Období kolem poloviny 20. let je tak i na Filozofické fakultě NU dobou nejširšího portfolia nabízených předmětů s přesahy do archivní oblasti – ať již šlo o standardně vyučované právní a správní dějiny, či kurzy paleografie, diplomatiky (eventuálně též chronologie), kodikologie a knihovědy, ale především o již nikdy neopakované přednášky věnované přímo archivnictví či nauce o pramenech k československým dějinám. Postupná obměna profesorského sboru v závěru 20. let a úmrtí Rudolfa Kosse vedly k menšímu akcentování tohoto typu předmětů a jejich množství i širě nabídky se od konce 20. let zužuje. Než se však dostaneme k předmětům v následující době, všimněme si události dosti důležité pro další směřování oboru na Filozofické fakultě NU – tím byl odchod Hanse Hirsche do Vídně¹⁰³ a problematičké hledání jeho nástupce, který měl být primárně ordinářem pomocných věd historických.¹⁰⁴

Původně se uvažovalo o povolání mimořádného profesora innsbrucké univerzity Richarda Heubergera, který by však dle mínění jmenované profesorské komise v důsledku obtíží se zrakem jen složitě mohl vést cvičení z pomocných věd historických.¹⁰⁵ Profesorský sbor tak ustanovil dva kandidáty aequo loco: Lothara Grosse (soukromý docent na vídeňské univerzitě) a Otto Stowassera (soukromý docent tamtéž). Oba dva byli absolventy IÖG a oba, jak již naznačeno, se neocitli v hledáčku profesorského sboru Filozofické fakulty poprvé. Gross dokonce pocházel z Čech (* 1887), gymnázium absolvoval v Praze, avšak na univerzitní studia zamířil do Vídně. Posléze se stal spolupracovníkem projektu *Regesta Habsburgica* a své profesní osudy svázal zároveň s Haus-, Hof- und Staatsarchivem. Návrh profesorského sboru kladně hodnotí jeho dosavadní vědeckou práci, která je silně paleograficko-diplomaticky zaměřená a klene se nad obdobím 14. až 17. století, nejvýše ale oceňuje jeho činnost na edičním poli (*Regesta Habsburgica*). V každém případě však platilo, že ve svém vědeckém směřování se téměř vůbec nedotýkal českých témat (snad jen s výjimkou práce o zlomku register Karla IV.).

Otto Stowasser byl rodilým Vídeňanem (* 1887). Také spolupracoval na projektu *Regesta Habsburgica* a podobně jako Gross byl i on byl stipendistou Vídeňského institutu v Římě. Od roku 1914 pracoval v Haus-, Hof- und Staatsarchivu, avšak v roce 1923 se stal ředitelem Městského archivu ve Vídni.¹⁰⁶ V odborné rovině se věnoval hlavně diplomatice pozdního středověku a správním dějinám, stejně jako dějinám Vídně – vše tedy s naprostým těžištěm v rakouských zemích. V obou případech se tak jednalo o v té době již etablované vědce na

⁹⁹ *Ordnung der Vorlesungen WS 1923/24*, s. 33.

¹⁰⁰ *Ordnung der Vorlesungen SS 1924*, s. 33.

¹⁰¹ *Ordnung der Vorlesungen WS 1924/25*, s. 33.

¹⁰² *Ordnung der Vorlesungen WS 26/27*, s. 33.

¹⁰³ A. ZAJIC, *Hans Hirsch*, s. 326.

¹⁰⁴ NA, MŠ, inv. č. 1536, karton 1079, dle něj i následující výklad; srov. P. KOLÁŘ, *Die Geschichtswissenschaft*, s. 107nn.

¹⁰⁵ Těžko říci, do jaké míry šlo o účelový argument, neboť Heuberger v této době tyto předměty na innsbrucké univerzitě přednášel – Julia HÖRMANN-THURN UND TAXIS – Roland STEINACHER, *Richard Heuberger (1884–1968). Mediävist und Althistoriker in Innsbruck*, in: K. Hruza (Hg.), *Österreichische Historiker 1900–1945*, (2008), s. 531–568, zde s. 552–555.

¹⁰⁶ Ferdinand OPLL, *Das Gedächtnis der Stadt. Das Wiener Stadtarchiv vom 13. bis zum 20. Jahrhundert*, *Archivalische Zeitschrift* 80, 1997, s. 314–340, zde s. 320–321.

poli pomocných věd historických, ale ani jeden z nich se nezabýval touto problematikou v souvislosti s českými zeměmi. Vedle toho nepřehlédněme, že oba kandidáti byli v té době pracovně činní v archivech.

Ministerstvo akceptovalo oba kandidáty, kteří i s ohledem na jejich nevýraznou politickou profilaci nepředstavovali žádné nebezpečí, jakkoliv by dávalo přednost někomu z domácího prostředí. Ministerstvo započalo jednání s Lotharem Grosse, ¹⁰⁷ kde se zdály být lepší vyhlídky na jeho angažování než u konkurenta. V květnu 1927 se Gross stavěl k nabídce v principu pozitivně, ale přirozeně jej zajímaly podmínky jeho působení. V další korespondenci v průběhu léta a podzimu 1927 si obě strany vyjasňovaly stanoviska. Grosse zajímalo zvláště platové ohodnocení a také, bude-li mu působení v ČSR započítáno doma do výměru penze. Na podzim, kdy již bylo nutné dospět k jednoznačnému vyjádření, ale Gross nakonec začal váhat v důsledku složitých rodinných poměrů a z týchž příčin nabídku na povolání na pražskou NU nakonec odmítl. ¹⁰⁸

V květnu 1928 tak profesorský sbor navrhoval novou trojici kandidátů: Waltera Holtzmanna (soukromý docent v Berlíně), Heinze Zatschka (soukromý docent ve Vídni) a Leo Santifallera (spolupracovník MGH v Berlíně), ¹⁰⁹ byť původně se uvažovalo o profesoru na univerzitě v Erlangen Bernhardu Schmeidlerovi, jehož povolání ale z nespécifikovaných příčin padlo. V této době se již počítalo s tím, že obsazení stolice pomocných věd historických bude spojeno s vedením historického prosemináře, neboť samostatný proseminář z pomocných věd historických, vzhledem k charakteru výuky v tomto oboru, která má často seminární formu, není potřeba, ale z kapacitních důvodů bylo nutné zajistit ještě další historický seminář.

Walter Holtzmann (* 1891) studoval ve Štrasburku a Heidelbergu, od roku 1922 působil na Pruském historickém institutu v Římě. Věnoval se papežské diplomacie a v letech 1924–1926 Pruský historický institut v Římě dokonce vedl. Od roku 1926 byl v Berlíně, kde spolupracoval na vydávání edice *Anglia pontificia*, a v tomtéž roce se habilitoval na berlínské univerzitě pro středověké dějiny a pomocné vědy historické (coby soukromý docent zde následně začal vyučovat). Jeho stěžejním odborným zájmem tak byla papežská diplomatika, italské dějiny a vztahy Anglie a papežství.

Leo Santifaller (* 1890) pocházel z jižního Tyrolska; byl absolventem IÖG a v letech 1921–1927 ředitelem Státního archivu v Bolzanu (Bozen). V roce 1927 byl povolán coby spolupracovník MGH (listiny Jindřicha III.) do Berlína. Habilitaci v této době teprve připravoval. Jeho hlavním zájmem byly regionální tyrolské dějiny (monografie *Brixner Domkapitel*) a papežská diplomatika.

Posledním kandidátem byl potom Heinz Zatschek, nejmladší z celé trojice (* 1901). Pocházel z Vídně a zde absolvoval nejen univerzitní studia, ale také IÖG. V této době působil jako pomocný pracovník v MGH (listiny Lothara III.), ovšem již v poměrně mladém věku (1928) se habilitoval a kromě toho prokazoval na rozdíl od ostatních kandidátů jedinečnou přednost – od roku 1927 jako soukromý docent na Filozofické fakultě NU již přednášel. ¹¹⁰ Jeho odborné těžiště spočívalo do této doby ve výzkumu kanceláře Štaufů.

¹⁰⁷ P. KOLÁŘ, *Geschichtswissenschaft*, s. 110.

¹⁰⁸ NA, MŠ, inv. č. 1536, karton 1079, dle něj následující výklad.

¹⁰⁹ P. KOLÁŘ, *Geschichtswissenschaft*, s. 110.

¹¹⁰ P. KOLÁŘ, *Geschichtswissenschaft*, s. 110.

Univerzita primo loco umístila Holtzmanna a Zatschka, na druhé místo – vzhledem k tomu, že jako jediný z celé trojice ještě neměl habilitaci – Leo Santifallera. Jen on ze všech kandidátů měl praktickou zkušenost s působením v archivu. Na rozdíl od konkursu o rok dříve nyní bylo zastoupení archivářů mezi zvažovanými kandidáty výrazně menší. Každopádně všichni tři projevovali vcelku aktivní snahu o dosažení této profesury a bylo evidentní, že o místo mají zájem. Týkalo se to zvláště Heinze Zatschka a Leo Santifallera.¹¹¹ Druhý jmenovaný zaslal podrobný životopis, v němž vylíčil nejen svou odbornou dráhu, ale také problémy v jižním Tyrolsku, odkud byl donucen kvůli zvýšenému tlaku fašistického režimu odejít, a přijal tak nabídku Paula Fridolina Kehra k účasti v MGH na zpracování listin Jindřicha III.¹¹² Potřebné materiály zaslal z Londýna, kde tehdy pobýval v souvislosti s prací na papežských listinách pro anglické příjemce, též Walter Holtzmann.¹¹³ Nicméně zdálo se, že favoritem byl od počátku mladý Heinz Zatschek, který se také těšil výrazné podpoře odstupujícího Hanse Hirsche,¹¹⁴ navíc byl oproti zbylým kandidátům přeci jen více zaměřen na diplomatiku. V květnu 1929 byl jmenován mimořádným profesorem.¹¹⁵

Od konce 20. let tedy měla hlavní tíže pomocně-vědní výuky spočívat na Heinzi Zatschkovi. Od stejné doby, jak naznačeno, také klesá počet nabízených kurzů využitelných pro archivní přípravu. Šíře takto zaměřených předmětů se navíc ještě zúžila po odchodu Theodora Mayera, který do výuky vedle obecně historických předmětů zařazoval správní dějiny i novověkou diplomatiku (naposledy v zimním semestru 1929/1930).¹¹⁶ Jeho stolice – ovšem již jen pro středověké dějiny – byla následně obsazena Gustavem Pirchanem.¹¹⁷ Jen ojedinělou zůstala přednáška Josefa Pfitznera *Ausgewählte Kapitel der deutschen Verfassungsgeschichte im Mittelalter*,¹¹⁸ který ostatně držel profesuru východoevropských dějin.¹¹⁹ V průběhu 30. let tak předměty s jistým využitím pro archivní přípravu nabízel pouze Heinz Zatschek a Wilhelm Wostry. Wostry zařazoval pravidelně různé obměny správních dějin českých zemí většinou zaměřené na středověk.¹²⁰ Zatschek potom zajišťoval kurzy z pomocných věd historických. Pravidelně vypisoval seminář *Lateinische Paläographie*

¹¹¹ AUK, FF NU, karton 67; k Santifallerovým problémům v jižním Tyrolsku viz Hannes OBERMAIR, *Leo Santifaller (1890–1974). Von Archiven, Domkapiteln und Biographien*, in: K. Hruza (Hg.), *Österreichische Historiker 1900–1945*, (2008), s. 597–617, zde s. 603.

¹¹² AUK, FF NU, karton 67.

¹¹³ AUK, FF NU, karton 67.

¹¹⁴ O. KONRÁD, *Dějepisectví, germanistika a slavistika*, s. 99–100; Karel HRUZA, *Heinz Zatschek (1901–1965). „Radikales Ordnungsdenken“ und „gründliche, zielgesteuerte Forschungsarbeit“*, in: K. Hruza (Hg.), *Österreichische Historiker 1900–1945*, (2008), s. 677–792, zde s. 696–702.

¹¹⁵ O. KONRÁD, *Dějepisectví, germanistika a slavistika*, s. 99; Karel HRUZA, „*Mit dem arischen Flügel*“ – *Heinz Zatschek und seine Abkehr von der MGH Edition der Epistolae Wibaldi*, in: Arno Mentzel-Reuters – Martina Hartmann – Martin Baumeister (Hgg.), *Das Reichsinstitut für ältere deutsche Geschichtskunde 1935 bis 1945 – ein „Kriegsbeitrag der Geisteswissenschaften“?* (MGH, Studien zur Geschichte der Mittelalterforschung 1), Wiesbaden 2021, s. 135–177, zde s. 138.

¹¹⁶ *Ordnung der Vorlesungen WS 1929/30*, s. 26.

¹¹⁷ AUK, FF NU, karton 67; Stephan LEHR – Tomáš BOROVSKÝ, *Gustav Pirchan (1881–1945). Ein Prager Historiker zwischen Deutschen und Tschechen*, in: Karel Hruza (Hg.), *Österreichische Historiker 1900–1945. Lebensläufe und Karrieren in Österreich, Deutschland und der Tschechoslowakei in wissenschaftsgeschichtlichen Porträts*, II, Wien [u.a.] 2012, s. 329–377, zde s. 343.

¹¹⁸ *Ordnung der Vorlesungen SS 1929*, s. 27.

¹¹⁹ O. KONRÁD, *Dějepisectví, germanistika a slavistika*, s. 101.

¹²⁰ *Ordnung der Vorlesungen SS 1929*, s. 27; *Verfassung und Verwaltung der Länder der böhm. Krone im Mittelalter*; *Ordnung der Vorlesungen WS 1931/32*, s. 27; *Böhmische Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte*.

*des Mittelalters*¹²¹ a *Einführung in die Urkundenforschung*.¹²² Vedle toho připravoval specializovanější výklady, které byly v souladu s jeho aktuálními vědeckými zájmy – na mysl tu mám zvláště jeho *Diplomatik der Přemyslidenurkunde*.¹²³ Jen ojediněle nabízel kurzy z jiných pomocných věd historických: historické chronologie¹²⁴, sfragistiky a heraldiky.¹²⁵ Vedle Wilhelma Wostrého a Heinze Zatschka to byly ještě přednášky Antonína Mouchy z oblasti knihovědy a kodikologie, které měly jistou relevanci pro archivní přípravu. Byly orientovány jednak k soudobé knihovnické praxi (*Bibliotheksverwaltung*,¹²⁶ *Einführung in die Benützung der Bibliotheken*,¹²⁷ *Bibliographie*¹²⁸ či *Katalogisationslehre*¹²⁹), jednak ke knižním dějinám (*Ausbreitung der Buchdruckerkunst*,¹³⁰ *Vor- und Frühgeschichte des Buchdrucks*,¹³¹ *Buchillustration*¹³² či *Buchgeschichte*¹³³).

Archivní kurzy

Možnosti nabytí alespoň elementárního archivního vzdělání tím ale nebyly vyčerpány. Vedle archivářů s univerzitním absolutoriem byli v této sféře činní také četní dobrovolníci, kteří se ujímali nezřídka ve svém volném čase pořádání zvláště komunálních archivů, v jejichž stavu existovaly hluboké rozdíly. Krátkodobé intenzivní archivní kurzy tak představovaly vhodný nástroj pro propagaci a osvětu. Této iniciativy se zpočátku existence Československé republiky chopila Archivní škola. Již v červnu 1919 konala archivní kurz pro obecní archiváře.¹³⁴ Jakkoliv jeho pokračování bylo poptáváno, je pravděpodobné, že opakován nebyl.¹³⁵ V říjnu 1920 se uvažovalo o jistém archivním kurzu v rámci Státní školy knihovnické.¹³⁶ Také Ministerstvo národní obrany projevovalo zájem o uspořádání takového školení pro důstojníky z rezortních spisoven. Archivní škola žádala v říjnu 1921 o svěření těchto kurzů do své péče – probíhaly by v Praze, v Brně i v Bratislavě. Bylo

¹²¹ *Ordnung der Vorlesungen WS 1931/32*, s. 27; problémem při realizaci tohoto kurzu byl nedostatek učebních pomůcek, viz H. ZATSCHKE, *Das Wiener Institut*, s. 47; NA, MŠ, inv. č. 1536, karton 1079: v roce 1934 žádal Zatschek o dotaci na pořízení paleografických pomůcek – s ohledem na zvýšený počet seminaristů, kterých bylo 30–40 a exemplářů paleografických Tafelwerke bylo pět. Proto žádá o příspěvek 1008,- Kč na zhotovení dalších čtyř kopií těchto Tafelwerke (obsahujících 24 snímků).

¹²² *Ordnung der Vorlesungen SS 1932*, s. 26; *Ordnung der Vorlesungen WS 1934/35*, s. 32; *Ordnung der Vorlesungen SS 1935*, s. 29.

¹²³ *Ordnung der Vorlesungen WS 1932/33*, s. 27.

¹²⁴ *Ordnung der Vorlesungen SS 1931*, s. 26.

¹²⁵ *Ordnung der Vorlesungen SS 1936*, s. 31.

¹²⁶ *Ordnung der Vorlesungen WS 1931/32*, s. 37; *Ordnung der Vorlesungen SS 1932*, s. 37.

¹²⁷ *Ordnung der Vorlesungen WS 1929/30*, s. 36.

¹²⁸ *Ordnung der Vorlesungen WS 1932/33*, s. 37.

¹²⁹ *Ordnung der Vorlesungen SS 1936*, s. 42.

¹³⁰ *Ordnung der Vorlesungen SS 1931*, s. 36.

¹³¹ *Ordnung der Vorlesungen WS 1932/33*, s. 37.

¹³² *Ordnung der Vorlesungen SS 1934*, s. 37.

¹³³ *Ordnung der Vorlesungen WS 1935/36*, s. 41.

¹³⁴ Patrně k nim se vztahuje snaha MŠaNO o konání čtrnáctidenních kurzů pro zájemce o archivnictví. Obsah měl vypadat následovně: pvh včetně archeologie, archivní nauka, knihopis, středověká latina, stará čeština, slovenština a středohornoměčina, nauka o pramenech, právní pojmy, správní a právní dějiny – vše se zřetelem k československým reáliím a archivním potřebám (J. KOLLMANN, *Státní archivní škola*, s. 245).

¹³⁵ AUK, Státní archivní škola, inv. č. 617, karton 21.

¹³⁶ Tamtéž.

to z jejího pohledu lepší řešení, než kdyby byly přednáškami pověřeny jednotlivé osoby, protože jen Archivní škola by dokázala podle jejího názoru zajistit jednotnou podobu kurzu a disponuje potřebnými odborníky, z nichž někteří se právě podílejí na spisové rozluce ve Vídni a mohli by tak tyto zkušenosti přenést i do výuky.¹³⁷ MŠaNO zřejmě tento návrh akceptovalo a ještě v říjnu 1922 vyzývalo Archivní školu o dodání osnovy kurzů – patrně bez výsledku.¹³⁸ Zdá se, že na rozdíl od knihovnických kurzů¹³⁹ se ty archivní rozbíhaly jen s obtížemi.

V následujících letech se dařilo pořádat je ve spojení se Státní knihovnickou školou: jednalo se o archivní kurz pro obecní knihovníky, archiváře a kronikáře. Konal se v Praze a Ostravě vždy ve dvou dnech v únoru 1924. Oba pražské kurzy (jeden pro pražské, druhý pro mimopražské zájemce¹⁴⁰) byly doplněny exkurzí do pražského městského archivu, frekventanti ostravského kurzu zase zamířili do tamního městského archivu.¹⁴¹

Další větší akci se podle všeho podařilo uspořádat až v roce 1930, kdy však za ní nestála Archivní škola, nýbrž – byť s Archivní školou úzce spřízněná – Československá archivní společnost a profesní spolek středoškolských profesorů. Kurz proběhl na Filozofické fakultě UK od 30. března do 1. dubna a byl určen pro středoškolské učitele – zvláště ty, kteří vyučovali dějepis, ale otevřen byl i pro jiné zájemce.¹⁴² Spiritus movens akce byl Václav Vojtíšek. Snažil se zapojit právě středoškolské profesory dějepisu do péče o obecní archivy.¹⁴³ Do Prahy se na přelomu března a dubna 1930 sjelo přes 90 zájemců, kteří absolvovali prakticky zaměřený kurz: nekoncentroval se na pomocné vědy historické (jako například učební plán Archivní školy), ale opravdu na archivnictví a archivní praxi.¹⁴⁴ Kurz byl doplněn také exkurzí do čtyř pražských archivů: Archivu Ministerstva vnitra, Archivu Hlavního města Prahy, Archivu země České a Státního zemědělského archivu.¹⁴⁵ Ostatně i přednášky na kurzu proslovené se dočkaly samostatného knižního vydání.¹⁴⁶ Václav Vojtíšek velmi pozitivně hodnotil průběh kurzu – nejen pokud šlo o předávání informací, ale také navázání kontaktů s regionálními zájemci o archivnictví – a přál si jeho pokračování.¹⁴⁷ K tomu došlo podle všeho s časovým odstupem již jen jednou – v červenci 1934 v Hradci Králové.¹⁴⁸

Není třeba zvláště připomínat, že zmíněné kurzy byly využívány výlučně českými či slovenskými frekventanty. Mimo tyto kurzy stáli zájemci sudetoněmečtí. I v tomto prostředí byla pocítována potřeba lepšího zajištění komunálních archivů a snahy o zlepšení

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ Tamtéž.

¹³⁹ Informace o nich v jednotlivých číslech periodika *Časopis československých knihovníků* 1–17, 1922–1938.

¹⁴⁰ Pražských bylo 23, mimopražských 37.

¹⁴¹ *Archivářský kurz pro obecní knihovníky, archiváře a kronikáře*, *Časopis československých knihovníků* 3, 1924, s. 35.

¹⁴² *Archivní kurs pro středoškolské profesory historiky*, *Věstník československých profesorů* 38, 1930–1931, s. 213–215.

¹⁴³ Václav VOJTÍŠEK, *Na prospěch našich archivů*, *Věstník československých profesorů* 38, 1930–1931, s. 20–26.

¹⁴⁴ Jan KAHUDA, *Československá archivní společnost*, SAP 65, 2015, s. 175–276, zde s. 201.

¹⁴⁵ *Archivní kurs pro středoškolské profesory*, s. 213–215.

¹⁴⁶ Václav VOJTÍŠEK (ed.), *O našich městech a patrimoniích a o správě obecních archivů: s poučením o hlavních archivech pražských*, Praha 1934.

¹⁴⁷ Václav VOJTÍŠEK, *Pro zachování archivních kursů*, *Věstník československých profesorů* 38, 1930–1931, s. 241–244.

¹⁴⁸ J. KAHUDA, *Československá archivní společnost*, s. 201.

stavu se upíraly různými směry.¹⁴⁹ Jedním z nich bylo i pořádání školících archivních kurzů. O jejich vzniku a organizaci jsem se vyjádřil již jinde,¹⁵⁰ nyní si však povšimněme podrobněji jejich obsahu vzhledem k aktuálním potřebám oboru. Zatímco v českém prostředí vznikaly oddělené kurzy pro obecní archiváře, u nichž se nepředpokládalo vzdělání v oboru, a školení pro profesory gymnázií, v německém pohraničí byly obě větve spojeny. Coby organizátor těchto akcí se postupně etablovala archivní sekce při VGDB, která byla personálně navázána rovněž na akademické prostředí. V letech 1928–1935 se podařilo uspořádat tři taková setkání. Prvních dvou kurzů (v Chebu v roce 1928 a v Moravské Třebové v roce 1930) se zúčastnilo 48 osob, z čehož bylo 15 obecních úředníků, 18 učitelů, čtyři vlastivědní badatelé (*Heimatsforscher*) a 11 vysokoškolských studentů.¹⁵¹ Ve všech případech se jednalo o intenzivní několikadenní školení v podobném formátu, jaký jsme viděli u českých kurzů.

Na prvním kurzu v Chebu zaznělo celkem 18 přednášek, praktických cvičení či exkurzí. Nemalou část přednášejících představovali pedagogové Filozofické fakulty NU – Theodor Mayer, Wilhelm Wostry, Gustav Pirchan a Anton Blaschka. Dva posledně zmínění ale učili v této době na univerzitě pouze jako soukromí docenti, resp. lektori a jejich hlavním působištěm byl Archiv Ministerstva vnitra. Dále přednášeli také regionální archiváři Heribert Sturm (Jáchymov), Karl Siegl (Cheb), Rudolf Wenisch (Chomutov), Kurt Oberdorffer (Most) a Karl Ludwig (Karlovy Vary). Úvodních výkladů o základních pojmech archivnictví a vývoji německých měst se ujal Theodor Mayer, předseda archivní sekce VGDB. Další úžeji zaměřené archivní přednášky (vedle správně či obecně historických) pronesl také Karl Siegl, který se věnoval vztahu archivu a muzea, a zvláště potom Gustav Pirchan, který přiblížil české veřejné a soukromé archivy, spolu s Kurtem Oberdorfferem, jenž se věnoval úkolům městského archivu (stojícího mezi úředními a vlastivědnými povinnostmi) ve spojení s městským muzeem a knihovnou. Prakticky byl zaměřen také výklad Antona Blaschky nazvaný *Hilfsbücher des Archivars*. Celkově tak jednotlivá témata byla zastoupena vyváženě a činila za dost také dalším úkolům, které městští archiváři plnili (vedle jiných i vedení městské/obecní kroniky).¹⁵² Co do personálního zastoupení se zde sudetoněmecké archivnictví prezentovalo velmi reprezentativně. Z vedoucích představitelů oboru tu chyběl snad jen Hans Hirsch působící tehdy již ovšem ve Vídni.¹⁵³ Absentovalo také jméno Rudolfa Kosse, který, jak jsme slyšeli, v této době pořádal na Filozofické fakultě NU přednášky z archivnictví.

Když se zájemci o archivní kurz sešli za dva roky v Moravské Třebové, menší část přednášek se opakovala. K dispozici máme tentokrát i detailnější informace o obsahu jednotlivých referátů díky podrobnějšímu článku v místním tisku.¹⁵⁴ Zatímco chebské setkání bylo šestidenní, nyní došlo ke zkrácení programu na čtyři dny. Do něj bylo zahrnuto 13 výkladů.

¹⁴⁹ Viz T. VELIČKA, *Sudetoněmecké archivnictví*, s. 290nn.

¹⁵⁰ T. VELIČKA, *Sudetoněmecké archivnictví*, s. 320–322.

¹⁵¹ Kurt OBERDORFFER, *Aus dem Archivwesen der sudetendeutschen Städte: Die Archivlehrgänge*, in: Hans Beschner (Hg.), *Archivstudien. Zum siebzigsten Geburtstage von Woldemar Lippert, Dresden 1931*, s. 174–178, zde s. 176.

¹⁵² *Bericht über den Archivschulungskurs in Eger, MVGDB 66, 1928*, s. 91–92.

¹⁵³ Jakkoliv se do Čech často vracel – viz korespondence s Wilhelmem Wostrym: AAV, Wostry, Wilhelm.

¹⁵⁴ *Schönhengster Zeitung vormals Wochenblatt für Mähr. Trübau, Zwittau und Umg. Schönhengster Nachrichten*, Nr. 28, 12. Juli 1930, s. 9–10; stručně též *Arbeitsplan für den Archivlehrgang 1930 in Mährisch-Trübau, MVGDB 68, 1930*, s. 80.

Posluchači tu byli seznámeni se současnými pořádacími principy v archivnictví, stejně jako se soudobým archivnictvím v německých zemích a v Československu (G. Pirchan). Přímou archivní problematice se věnoval Emanuel Schwab (jihlavský archivář), který představil osudy jihlavského archivu poznamenaného nevhodným proskartováním v 19. století, přičemž za pomoci různých registraturních pomůcek prezentoval rekonstrukci zaniklých částí fondu. Velmi prakticky byl zaměřen také výklad Kurta Oberdorffera, který navázal na předchozí příspěvek představením registraturních pomůcek a jejich využití, zároveň přiblížil i moderní zpřístupňovací způsoby; v druhé přednášce potom Oberdorffer představil archiv v negativním vymezení vůči knihovně a muzeu a pohovořil o nejčastějších typech fondů, které se dostávají do městských archivů. Týž autor se také ujal prezentace tehdejších soukromých archivů – šlo zde zvláště o archivy šlechtické. I tentokrát došlo na ostatní úkoly obecních archivářů – zvláště vedení místních pamětních knih. Ostatní příspěvky byly věnovány jednotlivým pomocným vědám historickým.¹⁵⁵ Zvláště ve shrnujících výkladech bylo patrné vnímání sudetoněmeckého archivnictví coby součásti oboru v německých zemích (zjevné to bylo především při přednášce Gustava Pirchana).

Poslední archivní kurz se konal 26. a 27. srpna 1935 ve Frýdlantu. Došlo tak k dalšímu zkrácení programu – tentokrát do něj bylo zařazeno jedenáct přednášek. Výrazně méně tu byli oproti předchozím setkáním zastoupeni přednášející z pražské univerzity. V tom se zrcadlí všeobecnější vývoj, který jsme si představili již výše: od závěru 20. let zde dochází k výraznému omezení nabídky předmětů relevantních pro zájemce o budoucí archivní dráhu. Po odchodu Theodora Mayera a Hanse Hirsche jediný ordinář pomocných věd historických na Filozofické fakultě NU – Heinz Zatschek – se archivního kurzu nezúčastnil; mimo zůstal tentokrát i Wilhelm Wostry. Hlavním řečníkem tu tak byl Josef Bergl z Archivu Ministerstva vnitra – tentokrát se již úvodní referát nevěnoval archivnictví v Německu a v Rakousku, ale přímo v Československu. Základní archivní pojmy představil Gustav Pirchan a podobně jako v Moravské Třebové řečnil Kurt Oberdorffer o městských archivech v teorii a praxi. Nově byly zařazeny zprávy o vybraných archivech: v Chebu (Heribert Sturm), Levoči (Heinz Prokert) a Javorníku (Rudolf Fitz). Celkově je tak potřeba říci, že téměř všichni přednášející byli aktivními archiváři – ať již v centrálních archivech (Josef Bergl, Anton Blaschka, do roku 1933 také Gustav Pirchan), nebo v regionech. Pouze z akademického prostředí se rekrutoval jediný řečník (Wilhelm Weizsäcker).¹⁵⁶

Celkově se dá říci, že se archivní kurzy organizované archivní sekci při VGDB postupně profilovaly co do svého užšího archivářského zaměření. Organizátorům se dařilo připravit poměrně pestrou a vyváženou směsici přednášejících i témat, která byla nejprve zaměřena rovněž na oblasti sousedící s archivnictvím, postupem doby byly tyto vedlejší otázky vypouštěny. Stále si v učebním plánu zachovávaly významné místo pomocné vědy historické (zvláště diplomatika, sfragistika, heraldika a historická chronologie). Na rozdíl od kurzů pořádaných Archivní školou, resp. Československou archivní společností zde však figurovalo méně sevřené publikum, kde se nacházeli jak univerzitní absolventi, tak úředníci, ba i prostí poučení laikové se zájmem o archivnictví. Další rozdělení kurzu by

¹⁵⁵ Tamtéž.

¹⁵⁶ Státní okresní archiv Most, Spolek přátel německého muzea, složka Archivlehrgang Reichenberg 1935, inv. č. 109, ev. č. 29.

však i vzhledem k poměrně nízkému zájmu nebylo účelné, byť by rozhodně bylo pro dobro věci.

Na obdobné problémy v oblasti vzdělávání archivářů a osob, které se o archivy staraly, narážíme i v jiných zemích. Stejný směr intenzivních snah sledovali kupříkladu soudobí polští archiváři. Jimi konané kurzy však byly přeci jen v mnoha ohledech odlišné. I vzhledem k absenci odborného archivního vzdělání v Polsku jej do určité míry nahrazovaly. Začaly se ovšem záhy dělit na akademické – určené pro studující či absolventy univerzit – a úřední, které byly zamýšlené pro zaměstnance různých institucí. Zatímco první okruh byl zaměřen silně na archivnictví, druhý potom spíše na spisovou službu. Odlišná byla také ve srovnání s Československem forma jejich konání: byly o něco rozsáhlejší co do počtu odpřednášených hodin (přibližně dvojnásobné), ovšem konaly se formou jakési večerní školy (každé odpoledne ve všední dny) a především místem jejich konání byla vždy Varšava. I s ohledem na každodenní výuku tak byl okruh zájemců limitován vlastně jen na polské hlavní město. Tím ovšem, že se zde nacházely centrální úřady a také pět státních archivů, byla poptávka po těchto kurzech poměrně značná: akademické kurzy zde v letech 1925–1930 absolvovalo asi 200 osob, zhruba stejný počet frekventantů měly i úřednické kurzy konané v letech 1930–1937.¹⁵⁷ Jistou paralelu bychom našli také v soudobém Prusku, kde stát ve 30. letech vyvíjel silný tlak na dohled nad nestátními archivy, který měla vykonávat instituce archivních inspektorů (*Archivpfleger*) jmenovaných vždy pro každý okres.¹⁵⁸ V letech 1937–1939 se konalo několik setkání pro ně určených: nejprve ve Vratislavi, následně v Gliwicích. Jejich smyslem bylo hlubší poučení o aktuálních trendech v archivnictví.¹⁵⁹

Vrátíme-li se k polským analogiím, pak můžeme konstatovat, že i když Praha měla v mnohém ohledu podobné předpoklady jako Varšava, nedošlo zde k tak masivnímu nárůstu zájmu o doplňkové vzdělání v archivnictví a spisové službě. Důvod pro odlišný vývoj tak možná lze spatřovat v centralizované organizaci polského archivnictví oproti situaci v Československu, kde byl obor zatěžován neustálými spory mezi resorty školství a vnitra (a někdy též zemědělství). Nicméně nevýhodou polského systému archivních kurzů bylo jejich výhradní zakotvení do prostředí hlavního města, které neumožňovalo zájemcům z venkova účastnit se jednotlivých běhů. V tomto ohledu tak byly české, ale i sudetoněmecké kurzy úspěšnější. Dokázaly přinést vědecký pohled na archivnictví do jednotlivých regionů. A právě situace mimo centra a adekvátní zaopatření nestátních archivů stály v centru zájmu organizátorů (na rozdíl od tehdejšího Polska, kde byly kurzy zaměřeny na centrální instituce) – ať už na české straně zvláště Václava Vojtíška, na německé straně především Kurta Oberdorffera. Do jaké míry opravdu přinášely pokrok, může být předmětem dalšího výzkumu.

¹⁵⁷ Irena MAMCZAK-GADKOWSKA, *Archiwa państwowe II Rzeczypospolitej*, Poznań 2006, s. 153–158.

¹⁵⁸ Archiwum Państwowe we Wrocławiu, oddział Jelenia Góra, Miejskie i Powiatowe Archiwum w Jeleniej Górze, inv. č. 1.

¹⁵⁹ Maik SCHMERBAUCH, *Archivpflege im schlesischen Erzbistum Breslau 1936–1939*, Wrocławski przegląd teologiczny 25/1, 2017, s. 75–103, zde s. 96–99.

Závěr

Cílem předkládaného textu byla snaha poukázat na sudetoněmecké souvislosti ve vzdělávání archivářů v první Československé republice. Ať už šlo o veškeré návrhy na budoucí organizaci archivnictví, nebo o podobu oborového vzdělávání, vždy to byly projekty českých archivářů. Zástupci největší národnostní menšiny v ČSR – a jejich odborní reprezentanti – tak byli zcela odříznuti od klíčových rozhodnutí. Na jednu stranu se nelze divit, neboť šlo o logický důsledek vztahu těchto osob k Československé republice, který se jen pozvolna dostával do korektních mezí. Na straně druhé jsme byli svědky pokusů o kompromisní řešení, která měla rezultovat ve vytvoření jakési smíšené česko-německé archivní školy v Praze. Jejich naplnění se ale postavily české archivní špičky, které nakonec i svým vlivem zamezily vzniku jak nejprve Německé archivní školy, tak záhy i smíšené archivní instituce. Dobroděnými vedení Archivní školy naprosto zřetelně probleskuje velká nedůvěra – ať již oprávněná, nebo nikoliv –, kterou čeští archiváři a univerzitní profesori měli vůči svým německým kolegům, která rezultovala v proklamaci – byť směřovanou pro foro interno – zajištění míst ve státních či zemských archivech výhradně pro Čechy nebo Slováky. Jednou stranou mince tak byly proklamace o otevřenosti Archivní školy pro všechny zájemce, druhou stranou potom reálný stav věci. Vzájemné vztahy dobře ilustruje drobná epizoda z roku 1924. Na 2. dubna byla ohlášena přednáška Eugène Dépreze, profesora univerzity v Rennes, na téma *L'École des chartes a její vliv na francouzské dějepiscetví*. K přednášce vypracovala Archivní škola rozsáhlý seznam pozvaných hostů. Byť okrajově, tak mezi nimi přesto figurují také zástupci česko-německé archivní obce i rektorát Filozofické fakulty NU.¹⁶⁰ Druhým příkladem opatrného sblížení potom byly přednášky Rudolfa Kosse na Filozofické fakultě NU, které se konaly na půdě Archivní školy¹⁶¹ – došlo zde tak alespoň k drobnému naplnění představ rozvíjených na straně NU o fúzi mezi vlastní institucí a Archivní školou.

Pozoruhodné vzednutí zájmu o archivní vzdělávání a obecně o sudetoněmecké archivnictví sledujeme v kruzích FF NU okolo poloviny 20. let. Šlo do určité míry o iniciativu stejných osob, ale přesto je tak možné identifikovat silný ideový proud s ohledem na snahu o zlepšení komunálního archivnictví v německém pohraničí: ať už šlo o první sjezd německých archivářů z Čech, založení archivní sekce při VGDB, zavedení archivní přílohy spolkového časopisu anebo kroky podnikané pro zlepšení výchovy archivního dorostu. Ty se sice nakonec, jak již řečeno, nepodařilo uvést v život, nicméně právě doba kolem poloviny 20. let je ve znamení zvýšeného počtu předmětů na německé Filozofické fakultě využitelných pro archivní přípravu. Jednotliví ordináři historie, pomocných věd historických, ale také někteří soukromí docenti vypisovali řadu takových kurzů. První místo mezi nimi zaujímal Rudolf Koss, který ve dvou semestrech dokonce vyhlásil přednášku z archivnictví. Závěrem tohoto desetiletí ale dochází k poklesu zájmu o tyto předměty. Souviselo to s personální obměnou pracoviště. V průběhu 20. let bylo při obsazování jednotlivých ordinariátů ve hře více aktivních archivářů, kteří tak teoreticky mohli být povoláni k tomu, aby přinesli na fakultu předměty využitelné pro přípravu budoucích archivářů.

¹⁶⁰ AUK, Státní archivní škola, inv. č. 621, karton 21.

¹⁶¹ Tedy zároveň půdě Archivu země České, kde Koss působil.

Ti tak byli odkázáni, pokud ovšem ovládali český jazyk, na studium na Archivní škole, či v zahraničí, které ovšem bylo výjimkou. Zájem o tradiční studium na vídeňském Institutu ze strany českých Němců byl silnější jen počátkem 20. let, poté klesá; na berlínském Institutu für Archivwissenschaft je doložen jeden absolvent z Čech. Poslední možností potom byly archivní kurzy pořádané archivní sekcí VGDB. Ty nicméně nebyly něčím, co by mohlo konkurovat české Archivní škole, neboť jejich edukace byla zaměřena na širší publikum, jemuž se musel obsah kurzů přizpůsobovat. České archivní prostředí tak generovalo – v německé i české mutaci – několik druhů takových školení. Nebyly sice tak četné jako například v soudobém Polsku, nicméně byly organizovány na rozdíl od sousedního Polska také v jednotlivých regionech, kam mohly přinášet archivní osvětu.

TOMÁŠ VELIČKA

Die archivarische Ausbildung in der Tschechoslowakei 1918–1938: sudetendeutsche Zusammenhänge

Zusammenfassung

Ziel vorliegenden Textes ist es, auf sudetendeutsche Zusammenhänge in der archivarischen Ausbildung in der ersten tschechoslowakischen Republik hinzuweisen. Ob es sich um Vorschläge zur künftigen Organisation des Archivwesens oder um die Gestalt der Fachausbildung handelte, stets waren es Projekte tschechischer Archivare. Die Vertreter der größten nationalen Minderheit in der ČSR – und ihre Fachvertreter – waren somit von den Schlüsselentscheidungen völlig abgeschnitten. Dies darf einerseits nicht verwundern, handelte es sich doch um eine logische Folge der Beziehung dieser Personen zur Tschechoslowakischen Republik, die nur allmählich korrekte Formen annahm. Andererseits sind wir Zeugen von Versuchen, eine Kompromisslösung zu finden, welche in der Errichtung einer gemischten deutsch-tschechischen Archivschule in Prag münden sollte. Gegen eine solche Lösung waren freilich die führenden Vertreter des tschechischen Archivwesens, die schließlich mit ihrem Einfluss zunächst die Entstehung einer deutschen Archivschule und dann plötzlich auch die einer gemischten Archivinstitution verhinderten. Durch die Gutachten der Archivschulleitung lässt sich ganz deutlich das – ob nun berechtigt oder nicht – starke Misstrauen erkennen, das die tschechischen Archivare und Universitätsprofessoren gegenüber ihren deutschen Kollegen hegten. Dieses Misstrauen mündete dann in die Erklärung, Stellen in staatlichen oder Gebietsarchiven ausnahmslos für Tschechen oder Slowaken sicherzustellen. Die eine Seite der Münze waren Proklamationen, dass die Archivschule allen Interessenten offenstehe, die Kehrseite der Medaille aber war der reale Sachverhalt.

Eine bemerkenswerte Zunahme des Interesses an der archivarischen Ausbildung und allgemein am sudetendeutschen Archivwesen können wir um die Mitte der 1920er Jahre beobachten. Bis zu einem gewissen Grad handelte es sich um eine Initiative derselben Personen, dennoch kann man starke ideelle Tendenzen ausmachen, das kommunale Archivwesen im deutschsprachigen Grenzgebiet zu verbessern: sei es die erste Versammlung deutschböhmischer Archivare, die Gründung einer Archivsektion beim Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen (VGDB), die Einführung einer Archivbeilage der Verbandszeitschrift oder Schritte zur Verbesserung der Ausbildung des Archivarnachwuchses. Diese Schritte ins Leben zu rufen gelang es letzten Endes, wie schon gesagt, zwar nicht, doch stand gerade der Zeitraum um die Mitte der 1920er Jahre im Zeichen der Zunahme von Fächern an der deutschen Philosophischen Fakultät, die für die archivarische Vorbereitung nutzbar waren. Die einzelnen Ordinarien für Geschichte, für die historischen Hilfswissenschaften, aber auch einige Privatdozenten schrieben eine ganze Reihe solcher Kurse aus. Die führende Stelle unter ihnen nahm Rudolf Koss ein, der in zwei Semestern sogar eine Vorlesung über Archivwesen ankündigte. Am Ende jenes Jahrzehnts nahm aber das Interesse an diesen Fächern ab. Dies hing mit dem Personalwechsel der Arbeitsstelle zusammen. Im Laufe der zwanziger Jahre waren bei der Besetzung der einzelnen Ordinarien mehr aktive Archivare im Spiel, die somit theoretisch

dazu berufen sein konnten, an die Fakultät Fächer zu bringen, die für die Vorbereitung der zukünftigen Archivare genutzt werden konnten.

Ein Auslandsstudium war auch für die Deutschböhmen ein wenig genutztes Modell. In Frage kam das Wiener Institut, für das wir insbesondere in der ersten Hälfte der 1920er Jahre mehrere sudetendeutsche Absolventen feststellen: allerdings haben sich nur drei von ihnen mit größerem oder geringerem Erfolg um eine archivarische Karriere in der Tschechoslowakei bemüht (Kurt Oberdorffer, Emil Schieche und Emil Franzel). Die Übrigen waren, sofern sie freilich der tschechischen Sprache mächtig waren, auf das Studium an der Archivschule oder auf Archivkurse angewiesen, die von der Archivsektion des VGDB veranstaltet wurden. Allerdings konnten diese der tschechischen Archivschule nicht konkurrieren, denn ihre Ausbildung war auf ein breiteres Publikum ausgerichtet, dem sich der Inhalt der Kurse anpassen musste. Das tschechische archivarische Milieu generierte somit – und zwar in deutscher und tschechischer Fassung – mehrere Arten solcher Lehrgänge. Zwar waren die nicht so zahlreich wie beispielsweise im zeitgenössischen Polen, doch wurden sie im Unterschied zum benachbarten Polen auch in den einzelnen Regionen organisiert, in die sie archivarische Aufklärung bringen konnten.

Deutsche Übersetzung Wolf B. Oerter

Mgr. Tomáš Velička, Ph.D.

Katedra archivnictví a pomocných věd historických

Filozofická fakulta Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem

tomas.velicka@ujep.cz